

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

“ _____ ” _____ 20____ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
на тему: «МІСЦЕВІ ПОДАТКИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ»

Виконавець:

студент ФФБС

Удовенко Кіріл Іванович _____

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н, доцент

Коцюрубенко Ганна Миколаївна _____

/підпис/

Одеса 2026

АНОТАЦІЯ

Удовенко К.І. «Місцеві податки та їх роль у формуванні доходів місцевих бюджетів».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Одеський національний економічний університет. Одеса, 2026.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел.

У першому розділі досліджено теоретичні засади місцевого оподаткування, розкрито сутність, функції та економічну природу місцевих податків і зборів, визначено їх роль у формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

У другому розділі проведено аналіз структури та динаміки доходів місцевих бюджетів України, досліджено фіскальне значення місцевих податків і зборів та оцінено їх внесок у формування доходної бази бюджету м. Одеси.

У третьому розділі узагальнено зарубіжний досвід місцевого оподаткування, визначено основні проблеми функціонування системи місцевих податків в Україні та запропоновано напрями її вдосконалення.

Ключові слова: місцеві податки, місцеві збори, місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, фінансова децентралізація.

ABSTRACT

Udoenko K.I. "Local Taxes and Their Role in the Formation of Local Budget Revenues".

Qualification work for obtaining a Master's degree in specialty 072 "Finance, Banking, Insurance ". Odesa National Economic University. Odesa, 2026.

The qualification work consists of an introduction, three chapters, conclusions, appendices and references.

The first chapter examines the theoretical foundations of local taxation, reveals the essence, functions and economic nature of local taxes and fees, and determines their role in the formation of financial resources of local self-government bodies.

The second chapter analyzes the structure and dynamics of local budget revenues in Ukraine, studies the fiscal significance of local taxes and fees, and assesses their contribution to the revenue base of the Odesa city budget.

The third chapter summarizes foreign experience in local taxation, identifies the main problems of the local taxation system in Ukraine, and proposes directions for its improvement.

Keywords: local taxes, local fees, local budgets, local budget revenues, financial decentralization

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЇХ РОЛЬ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	7
1.1. Сутність, економічна природа та функції місцевих податків і зборів	7
1.2. Місцеві податки у структурі фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування	12
1.3. Нормативно-правові засади функціонування системи місцевого оподаткування в Україні.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	27
2.1. Структура та динаміка доходів місцевих бюджетів України (2020–2024 рр.)...	27
2.2. Аналіз тенденцій справляння основних місцевих податків та їх бюджетоутворююча роль	35
2.3. Стан формування доходів бюджету м. Одеса за рахунок місцевих податків	40
2.4. Оцінка ефективності місцевого оподаткування та проблеми наповнення бюджету	46
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	52
3.1. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його використання в Україні.....	52
3.2. Сучасні проблеми адміністрування місцевих податків в контексті формування доходної бази місцевих бюджетів України	58
3.3. Напрями вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні.....	68
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Місцеві податки та збори є ключовим інструментом фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади та фінансових ресурсів. Трансформація бюджетно-податкової системи України, розпочата з проголошенням незалежності та активізована впровадженням реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, об'єктивно потребує формування спроможної фінансової бази територіальних громад. Саме місцеві податки, на відміну від загальнодержавних податків, які лише частково зараховуються до місцевих бюджетів, є тим фіскальним інструментом, щодо якого органи місцевого самоврядування мають реальні важелі впливу: право встановлювати ставки, запроваджувати пільги та приймати рішення щодо їх справляння в межах, визначених Податковим кодексом України.

В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України питання наповнення місцевих бюджетів набуває особливої гостроти. З одного боку, значна частина податкової бази втрачена через окупацію територій, міграцію населення, руйнування інфраструктури та припинення діяльності багатьох підприємств. З іншого боку, органи місцевого самоврядування отримали додаткові повноваження та відповідальність за фінансування першочергових потреб громад, включно з оборонними заходами, підтримкою внутрішньо переміщених осіб та відновленням пошкоджених об'єктів. У цих умовах пошук резервів збільшення надходжень від місцевих податків та підвищення ефективності їх адміністрування є критично важливим завданням як для центральних, так і для місцевих органів влади.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичні та практичні аспекти місцевого оподаткування досліджувалися у працях вітчизняних науковців, зокрема В. Л. Андрущенка, О. Д. Василика, Т. І. Єфименко, О. П. Кириленко, М. І. Крупки, І. О. Лютого, В. М. Опаріна, А. М. Соколовської, В. М. Федосова та інших. Проблеми фінансової децентралізації та міжбюджетних відносин висвітлено у роботах В. І. Кравченка, І. Я. Чугунова, С. І. Юрія. Окремі аспекти адміністрування місцевих

податків розглядалися у дослідженнях Н. Ю. Кучерявенка, Ю. В. Оніщика, П. К. Бечка. Водночас, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, багато питань, пов'язаних із оцінкою реальної фіскальної ефективності місцевих податків в умовах воєнного стану, виявленням резервів розширення податкової бази та адаптацією зарубіжного досвіду до українських реалій, залишаються недостатньо дослідженими.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних і практичних засад місцевого оподаткування та розробка напрямів вдосконалення системи місцевого оподаткування в контексті формування доходної бази місцевих бюджетів України.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі завдання:

- розкрити сутність, економічну природу та функції місцевих податків і зборів;
- визначити роль місцевих податків у структурі фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування;
- дослідити нормативно-правові засади функціонування системи місцевого оподаткування в Україні;
- проаналізувати структуру та динаміку доходів місцевих бюджетів України за 2020–2025 роки;
- дослідити тенденції справляння основних місцевих податків та їхню бюджетоутворюючу роль;
- оцінити стан формування доходів бюджету м. Одеси за рахунок місцевих податків;
- узагальнити зарубіжний досвід місцевого оподаткування та визначити можливості його використання в Україні;
- виявити проблеми адміністрування місцевих податків в контексті формування доходної бази місцевих бюджетів;
- обґрунтувати напрями вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні.

Об'єктом дослідження є система місцевого оподаткування в Україні

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що виникають в процесі справляння місцевих податків і зборів для формування місцевих бюджетів в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний метод — для пізнання сутності місцевих податків та їх еволюції; системний підхід — при аналізі структури доходів місцевих бюджетів та взаємозв'язків між окремими податками; метод порівняльного аналізу — при зіставленні вітчизняної практики із зарубіжним досвідом; статистичні методи — для оцінки динаміки та структури податкових надходжень; графічний метод — для наочного відображення результатів дослідження; метод узагальнення — при формулюванні висновків та пропозицій.

Інформаційну базу дослідження становлять Конституція України, Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Європейська хартія місцевого самоврядування, офіційні дані Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, звіти про виконання бюджету Одеської міської територіальної громади за 2022–2025 роки, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, а також матеріали періодичних видань та електронні ресурси.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЇХ РІЛЬ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність, економічна природа та функції місцевих податків і зборів

Трансформація бюджетно-податкової системи, започаткована з проголошенням незалежності України, органічно включає в себе становлення та подальший розвиток інституту місцевих податків. У теоретичному вимірі ці платежі постають як особливий механізм мобілізації фінансових ресурсів до бюджетів територіальних громад. Їхня специфіка полягає в поєднанні універсальних, загальнообов’язкових рис податкових платежів із характеристиками, породженими субнаціональним рівнем їх впровадження, адміністрування та кінцевого використання.

Витоки теоретичного осмислення категорії «місцеві податки» слід шукати в загальній теорії оподаткування, фундамент якої заклали класики політичної економії — А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Кейнс. Базові принципи — рівномірність, визначеність, зручність сплати та економія — не лише зберегли свою актуальність для місцевого рівня, а й наповнилися тут новим змістом. Так, вимога рівномірності на локальному рівні перетворюється на необхідність узгодження податкового тягаря з тим обсягом публічних благ, який реально отримують жителі конкретної громади. Своєю чергою, принцип визначеності втілюється через законодавчо закріплений, вичерпний перелік місцевих податків і зборів, а також чітку фіксацію їхніх платників, об’єктів, бази та граничних ставок.

Сучасна вітчизняна фінансова наука пропонує декілька ракурсів для розуміння сутності місцевих податків. Перший, фіскально-орієнтований підхід (В. М. Федосов, В. М. Опарін) ставить на чільне місце їхню здатність акумулювати кошти для покриття видатків місцевих бюджетів. У визначенні В. М. Опаріна податок постає як обов’язковий, безумовний платіж, що справляється державою з фізичних та юридичних осіб на користь бюджету відповідного рівня, із наголосом на його примусовості та односторонньому русі вартості від платника [40]. Стосовно місцевого оподаткування це означає спрямування частини створеного на території громади

валового внутрішнього продукту через відповідну систему платежів на фінансування суспільних потреб.

Другий, регуляторно-стимулюючий підхід, репрезентований працями А. М. Соколовської та Т. І. Єфименко, трактує місцеві податки як дієвий інструмент впливу на соціально-економічну динаміку територій. Його прихильники підкреслюють, що роль цих платежів не обмежується формуванням дохідної частини: вони також мотивують органи місцевого самоврядування до розширення податкової бази шляхом залучення інвестицій, формування сприятливого бізнес-клімату та підвищення якості публічних послуг. Третій, інституційно-правовий підхід (Н. Ю. Кучерявенко, Ю. В. Оніщик), зосереджений на правовій природі цих платежів, їх позиції в системі фінансового права та розмежуванні владних повноважень. Тут акцентується імперативний характер податкових правовідносин, у яких органи місцевого самоврядування виступають одночасно і носіями владних повноважень при встановленні податків, і реципієнтами податкових надходжень [40].

У нормативній площині стаття 6 Податкового кодексу України (ПКУ) дефініціює податок як обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або єдиний внесок, що стягується з платників у законодавчо визначеному порядку. Натомість збір (плата, внесок) витлумачується як обов'язковий платіж, умовою якого є отримання платником спеціальної вигоди, зокрема внаслідок вчинення щодо нього юридично значущих дій [1]. Згідно зі статтею 10 ПКУ, місцеві податки та збори формують окрему ланку податкової системи України. До їх складу віднесено: податок на майно (що об'єднує податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок; плату за землю), єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. Кодекс фіксує цей перелік як вичерпний, унеможливаючи запровадження будь-яких інших, не передбачених ним, місцевих платежів.

Економічна природа місцевих податків розкривається через їхню багатоаспектність. Вони слугують одночасно і прямим продовженням державної податкової політики на субнаціональному рівні (забезпечуючи єдність податкової системи), і важелем фінансової децентралізації, що уможливорює автономне

функціонування місцевого самоврядування. Саме ця внутрішня подвійність і зумовлює їхнє унікальне місце у сфері публічних фінансів. Невід’ємною рисою цих податків є їхня територіальна прив’язаність. Податкова база більшості з них — нерухомість, земля, транспортні засоби, місце провадження діяльності — має чітку географічну локалізацію. Відтак, обсяги надходжень перебувають у безпосередній залежності від рівня економічної активності в громаді, вартості майна та платоспроможності населення. Це формує прямий кореляційний зв’язок: якість місцевого управління та інвестиційна привабливість території визначають обсяг фінансових ресурсів, доступних для її подальшого розвитку.

Цільова невизначеність становить ще одну принципову характеристику економічної природи місцевих податків. На противагу зборам, які мають компенсаційний характер (сплачуються за конкретну послугу чи дію), податкові надходження не призначені для фінансування якогось одного, наперед визначеного видатку. Це дає місцевій владі простір для маневру, дозволяючи скеровувати ресурси на пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку. Проте така свобода є нерозривно пов’язаною з підвищеною відповідальністю перед громадою за ефективність використання бюджетних коштів.

Аналізуючи місцеві податки з точки зору їхнього функціонального навантаження, сучасна наука виокремлює декілька ключових функцій. Чільне місце серед них посідає фіскальна функція, зміст якої — гарантувати стабільне та достатнє наповнення місцевих бюджетів для виконання покладених на самоврядування повноважень. Історично фіскальна мета була першопричиною появи будь-яких податків, і місцеві тут не є винятком. Як наголошують В. Л. Андрущенко та О. Д. Василик, саме фіскальна складова визначає саму спроможність публічної влади виконувати зобов’язання перед суспільством [40]. На рівні місцевих бюджетів дія цієї функції ускладнюється обмеженістю податкової бази, що породжує необхідність постійного балансування між рівнем податкового навантаження та фіскальною достатністю.

Наступною є регулююча функція, яка дає місцевій владі змогу впливати на соціально-економічні процеси через варіювання елементів оподаткування в межах,

окреслених ПКУ. Вона диференціюється на дві підфункції. Стимулююча підфункція має на меті створення сприятливих податкових умов для пріоритетних напрямів діяльності в громаді. Приміром, мінімальні ставки єдиного податку для ФОП першої та другої груп здатні заохочувати самозайнятість і мікробізнес; преференції можуть надаватися суб'єктам, які створюють робочі місця або інвестують у благоустрій. О. П. Кириленко слушно зауважує, що місцеві податки є одним із небагатьох інструментів прямого економічного впливу, наявних у розпорядженні органів місцевого самоврядування [40]. Дестимулююча (стримуюча) підфункція, навпаки, покликана обмежувати небажані для громади види діяльності. Так, підвищені ставки податку на нерухомість для занедбаних будівель або довгобудів можуть спонукати власників до їх упорядкування чи продажу, а підвищений транспортний податок на потужні автомобілі — частково обмежувати їх використання, сприяючи покращенню екології.

Соціальна функція місцевих податків пов'язана з дотриманням принципу справедливості. Оскільки ці податки сплачуються незалежно від рівня доходів, вони потенційно несуть у собі ризик регресивності — тобто більшого тягара для малозабезпечених. Для нівелювання цього ефекту ПКУ передбачає систему пільг та звільнень. Наприклад, від оподаткування податком на нерухоме майно звільняються об'єкти, площа яких не перевищує норми (60 кв. м для квартир та 120 кв. м для житлових будинків). До цього місцеві ради можуть додавати власні пільги для учасників бойових дій, багатодітних сімей, осіб з інвалідністю, пенсіонерів тощо [1]. Отже, соціальна функція дає змогу адаптувати податковий тягар до платоспроможності різних верств, реалізуючи принципи горизонтальної та вертикальної справедливості.

Хоча науковці виділяють її не так часто, вагоме практичне значення має контрольна функція. Аналіз динаміки надходжень місцевих податків дозволяє відстежувати зрушення в економічній активності громади, виявляти вади в адмініструванні окремих платежів та оцінювати дієвість управлінських рішень. Скажімо, помітне скорочення туристичного збору може сигналізувати про падіння привабливості регіону, а зменшення плати за землю — про проблеми в обліку ділянок або факти нецільового використання. П. К. Бечко влучно зауважує, що податкові

надходження є своєрідним дзеркалом стану місцевої економіки [35]. Деякі дослідники, зокрема І. О. Лютий та В. Г. Дем'янишин, виокремлюють також розподільчу функцію. На місцевому рівні вона проявляється в перерозподілі фінансових ресурсів між різними групами платників і напрямками фінансування: через механізм місцевого оподаткування частина доходів заможніших верств (власників дорогої нерухомості, потужних авто) скеровується на створення публічних благ, доступних усім мешканцям, сприяючи цим певному вирівнюванню локальних соціальних диспропорцій.

Закріплена в Податковому кодексі України класифікація місцевих податків і зборів демонструє намагання законодавця віднайти рівновагу між фіскальною результативністю та простотою адміністрування. Податок на майно, що об'єднує три відмінні за об'єктом платежі, є прикладом комплексного податку, який охоплює як нерухоме, так і рухоме майно. Його складові мають різну економічну природу: типово майнове оподаткування (податок на нерухомість), рентний характер (плата за землю) та поєднання ознак майнового й екологічного податку (транспортний податок). Єдиний податок є унікальним для України інструментом, який органічно поєднує фіскальну роль зі стимулюванням підприємницької активності. Його ключова риса — добровільність переходу: платник сам обирає між загальною системою (податок на прибуток і ПДВ) та спрощеною (єдиний податок). Привабливість останньої для бізнесу місцеві ради можуть регулювати через диференціацію ставок у встановлених ПКУ межах. Своєю чергою, збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір, будучи неподатковими за своєю суттю платежами, віднесені ПКУ до категорії місцевих зборів, що підкреслює їхню обов'язковість і територіальну прив'язку. Їхня компенсаційна природа є виразною: паркувальний збір — це плата за облаштоване місце, туристичний — внесок відвідувачів у туристичну інфраструктуру. Маючи порівняно невелику фіскальну вагу, вони, тим не менш, відіграють помітну регуляторну роль, заохочуючи місцеву владу розвивати інфраструктуру.

Завершуючи теоретичний огляд, слід підкреслити: інститут місцевих податків і зборів в Україні є живим організмом, що постійно еволюціонує. Від ухвалення Податкового кодексу у 2010 році відбулися неодноразові зміни в переліку, структурі

та умовах справляння цих платежів, які віддзеркалювали пошук оптимальної моделі фіскальної децентралізації. Дороговказом у цьому русі виступає Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Україною, яка декларує принцип відповідності фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування обсягу їхніх повноважень [16]. Отже, місцеві податки покликані не лише наповнювати бюджети, а й слугувати інструментом реалізації права територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення. У цьому сенсі особливої актуальності набуває подальше наукове осмислення їхньої природи, місця в системі публічних фінансів та напрямів удосконалення механізмів справляння. Як слушно підкреслює В. І. Кравченко, фінансова незалежність місцевого самоврядування є неодмінною передумовою демократичного розвитку держави, а місцеві податки — її фундаментом [9]. Саме з цієї причини питання ефективності системи місцевого оподаткування незмінно перебувають у фокусі уваги науковців і практиків публічних фінансів.

1.2. Місцеві податки у структурі фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Базис, на якому вибудовується вся діяльність органів місцевого самоврядування, становлять фінансові ресурси, джерела походження яких є різноманітними. Головним нормативним актом, що окреслює склад доходів місцевих бюджетів, виступає Бюджетний кодекс України. Згідно з його положеннями, доходи цього рівня охоплюють податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, а також міжбюджетні трансферти. Саме всередині категорії податкових надходжень проходить розмежувальна лінія між закріпленими за місцевими бюджетами загальнодержавними податками та власне місцевими податками і зборами. Відмінність між цими двома групами визначається не тільки рівнем влади, що їх впроваджує, а й самою природою фіскальних відносин, які супроводжують їх мобілізацію. Розуміння ролі місцевих податків у формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування потребує детального аналізу їхнього місця в системі доходів, порівняння з іншими джерелами та оцінки впливу на фіскальну спроможність територіальних громад.

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування являють собою сукупність коштів, що формуються у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й акумулюються у місцевих бюджетах для забезпечення виконання функцій і завдань, покладених на органи місцевого самоврядування. Їхня структура є складною та багатoeлементною, що відображає багатоканальний характер формування доходів місцевих бюджетів. Доходи місцевих бюджетів поділяються на податкові надходження (до яких належать як місцеві податки та збори, так і закріплені за місцевими бюджетами загальнодержавні податки), неподаткові надходження (доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, штрафи та фінансові санкції), доходи від операцій з капіталом (надходження від продажу основного капіталу, державних запасів товарів, землі та нематеріальних активів), міжбюджетні трансферти (дотації, субвенції, субсидії, інші трансферти з державного бюджету) та цільові фонди (власні надходження бюджетних установ, кошти, отримані від іноземних держав та міжнародних організацій). Кожна з цих груп відіграє специфічну роль у забезпеченні фінансових потреб територіальних громад, однак саме податкові надходження, передусім місцеві податки, визначають ступінь фінансової самостійності органів місцевого самоврядування та їхню здатність впливати на соціально-економічний розвиток підвідомчих територій.

У сукупності фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування місцеві податки і збори посідають якісно відмінну позицію порівняно з іншими джерелами доходів. Унікальність їхнього статусу полягає в тому, що лише стосовно цих платежів територіальна громада — через відповідну раду — володіє реальними інструментами впливу: правом встановлювати ставки в законодавчо окреслених межах, запроваджувати пільги та частково регламентувати процедуру справляння. Решта доходних джерел — чи то закріплені загальнодержавні податки, чи неподаткові платежі, чи трансферти — надходять в обсягах і на умовах, які визначаються виключно центральною владою або є похідними від об'єктивної економічної динаміки, на яку місцева рада прямого впливу не має. Ця принципова відмінність формує основу фінансової автономії місцевого самоврядування, адже саме

можливість самостійно впливати на обсяг надходжень створює відповідальність перед громадою за результати бюджетної політики.

Роль місцевих податків у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування є багатоаспектною та не зводиться виключно до їхньої фіскальної віддачі. Насамперед вони виступають головним інструментом фінансової автономії територіальних громад. На відміну від загальнодержавних податків, що зараховуються до місцевих бюджетів у визначених Бюджетним кодексом частках (податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок з реалізації підакцизних товарів, податок на прибуток комунальних підприємств тощо), місцеві податки є власними доходами громади у повному розумінні цього поняття. Стаття 64 Бюджетного кодексу України закріплює норму, за якою місцеві податки та збори в повному обсязі зараховуються до бюджетів сільських, селищних та міських територіальних громад. До обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим ці платежі не надходять, що вибудовує безпосередній фіскальний зв'язок між платниками та бюджетом саме тієї громади, на території якої вони перебувають. Така конструкція створює пряму залежність між економічною активністю на території громади, рішеннями місцевої влади щодо ставок і пільг та обсягом фінансових ресурсів, що надходять до розпорядження громади.

Важливим аспектом ролі місцевих податків є їхня здатність забезпечувати передбачуваність і стабільність доходної бази місцевих бюджетів. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та плата за землю, що спираються на нерухому базу, належать до відносно стійких джерел, оскільки об'єкти нерухомості не полишають територію громади навіть у кризових умовах. Це робить майнові податки надійним підґрунтям для середньострокового бюджетного планування. На противагу їм, єдиний податок вирізняється значно вищою волатильністю: він чутливо реагує на коливання підприємницької активності, споживчого попиту та чисельності зареєстрованих платників, стрімко зростаючи в періоди піднесення і настільки ж швидко стискаючись під час рецесій. Така диференціація стабільності різних видів місцевих податків створює можливості для формування збалансованої доходної бази, в якій стабільні майнові податки врівноважують волатильний єдиний податок. Що ж

до туристичного збору та збору за паркування транспортних засобів, то їхня питома вага в загальному масиві доходів залишається незначною, однак їм притаманний яскраво виражений компенсаційний характер, а обсяги надходжень прямо корелюють із зусиллями місцевої влади, спрямованими на розбудову відповідної інфраструктури.

Місцеві податки відіграють також вирішальну роль у системі горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, запровадженій в Україні. Показник податкоспроможності територій, який розраховується Міністерством фінансів України, враховує, зокрема, надходження від окремих місцевих податків. Громади, чий рівень таких надходжень у розрахунку на одного мешканця є низьким, отримують базову дотацію з державного бюджету, тоді як фінансово спроможні громади спрямовують частину своїх доходів до держави у формі реверсної дотації. Цей механізм, попри свою прогресивність, має суттєвий недолік: він недостатньо стимулює громади до розширення власної податкової бази. Громади, які демонструють зростання власних доходів, ризикують зіткнутися з пропорційним скороченням трансфертів, що частково нівелює їхні зусилля. Проте сам факт того, що обсяг мобілізованих місцевих податків прямо визначає фінансовий статус громади в загальнонаціональній системі вирівнювання, підкреслює їхню ключову роль у міжбюджетних відносинах.

Ще одним важливим виміром ролі місцевих податків є створення стимулів для економічного розвитку територій. Оскільки ці платежі залишаються в розпорядженні громади (на відміну від загальнодержавних податків, які перерозподіляються через центральний бюджет), місцева влада прямо зацікавлена в розширенні податкової бази. Ця зацікавленість проявляється у кількох напрямках: залученні інвестицій на територію громади, розвитку малого та середнього підприємництва (що збільшує надходження від єдиного податку), підвищенні вартості нерухомості та землі (що збільшує податок на нерухоме майно та плату за землю), покращенні туристичної привабливості (що збільшує туристичний збір). Такий зв'язок формує відповідальність органів місцевого самоврядування перед громадою за результати своєї діяльності: чим кращі умови для бізнесу та життя створює місцева влада, тим

більші обсяги фінансових ресурсів надходять до бюджету, і тим більше можливостей для подальшого розвитку отримує громада.

Значущість місцевих податків у структурі фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування ілюструється їхньою динамікою та питомою вагою в загальних доходах місцевих бюджетів. У 2024 році місцеві податки та збори забезпечили 119,8 млрд грн надходжень, що становило близько 27,2 % податкових надходжень місцевих бюджетів та 17,6 % загальних доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів). Частка місцевих податків у структурі доходів місцевих бюджетів має тенденцію до зростання: з 24,3 % у 2020 році до 24,4 % у 2024 році, незважаючи на коливання в окремі роки. Це свідчить про поступове зміцнення фіскальної ролі місцевих податків, хоча вони все ще значно поступаються загальнодержавному податку на доходи фізичних осіб, частка якого в податкових надходженнях місцевих бюджетів у 2024 році становила 58,4 %.

Водночас спостерігаються суттєві регіональні диспропорції у формуванні доходів за рахунок місцевих податків. Міські громади, особливо великі міста — Київ, Одеса, Дніпро, Львів, Харків, — мають значно вищі обсяги надходжень від місцевих податків у розрахунку на одного мешканця порівняно з сільськими та селищними громадами. Це зумовлено об'єктивними відмінностями в економічній активності, концентрації бізнесу, вартості нерухомості та землі, рівні заробітних плат. Наслідком такої нерівномірності є підвищена залежність сільських громад від міжбюджетних трансфертів: у 2024 році частка трансфертів у доходах сільських бюджетів сягала 34,6 %, тоді як у міських — 24,8 %. Місцеві податки в сільських громадах часто обмежуються переважно платою за землю (оскільки земля є основним ресурсом) та незначними надходженнями від єдиного податку (через низьку підприємницьку активність). Така диспропорція створює нерівні умови для розвитку територій та підриває стимули до розширення власної податкової бази в менш розвинених громадах.

Попри всю значущість місцевих податків, повноваження рад щодо них залишаються обмеженими, що безпосередньо впливає на їхню роль у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування. Податковий кодекс України фіксує не

лише вичерпний перелік дозволених платежів, а й граничні межі ставок, за які виходити заборонено. Для податку на нерухоме майно максимальна ставка не може перевищувати 1,5 % мінімальної заробітної плати за 1 кв. м. Для єдиного податку ставки диференційовані за групами, але також обмежені: для першої групи — до 10 % прожиткового мінімуму, для другої — до 20 % мінімальної заробітної плати, для третьої — 3 % доходу для платників ПДВ або 5 % для неплатників ПДВ. До того ж значний масив податкових пільг встановлено на загальнодержавному рівні, що звужує базу оподаткування та зменшує надходження. Це, з одного боку, оберігає єдність податкової системи та захищає платників від необґрунтованого фіскального тиску, а з іншого — звужує здатність громад адаптувати фіскальну політику до локальних потреб. Саме тому проблема розширення фіскальної автономії місцевого самоврядування, надання органам місцевої влади ширших прав щодо встановлення ставок, запровадження додаткових зборів та надання пільг, залишається одним із найгостріших дискусійних питань у вітчизняній фінансовій науці.

Аналіз ролі місцевих податків у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування неможливий без урахування впливу повномасштабної збройної агресії. Воєнний стан створив безпрецедентні виклики для системи місцевих фінансів. Запровадження тимчасових податкових пільг (зокрема, права не сплачувати єдиний податок для ФОП першої та другої груп, пільгової ставки 2 % для третьої групи), переміщення бізнесу з регіонів, наближених до зони бойових дій, міграція населення, руйнування об'єктів нерухомості — усі ці фактори суттєво вплинули на обсяги надходжень та структуру місцевих податків. Водночас воєнний стан продемонстрував відносну стійкість місцевих податків порівняно з загальнодержавними: якщо надходження від податку на доходи фізичних осіб зазнали значних коливань через зміни в розподілі «військового ПДФО», то місцеві податки зростали більш рівномірно завдяки нерухомій базі оподаткування.

Важливим аспектом ролі місцевих податків є їхня здатність виступати індикатором стану місцевої економіки. Динаміка надходжень від єдиного податку відображає активність малого та середнього бізнесу; плата за землю сигналізує про використання земельних ресурсів та ефективність земельних відносин; податок на

нерухоме майно — про стан та вартість житлового та нежитлового фонду; туристичний збір — про привабливість регіону для відвідувачів. Таким чином, аналіз надходжень від місцевих податків дозволяє органам місцевого самоврядування своєчасно виявляти проблемні зони в економіці громади, оцінювати ефективність власних управлінських рішень та коригувати політику для досягнення кращих результатів.

Роль місцевих податків у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування має також яскраво виражений інституційний вимір. Через механізм місцевого оподаткування реалізується принцип субсидіарності, закріплений Європейською хартією місцевого самоврядування, згідно з яким фінансові ресурси органів місцевого самоврядування мають бути відповідними до наданих їм повноважень. Місцеві податки забезпечують ту частину доходів, яка безпосередньо залежить від діяльності самої громади, створюючи тим самим матеріальну основу для реалізації права територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення. Без достатніх обсягів місцевих податків будь-які декларації про фінансову децентралізацію залишаються лише деклараціями, а органи місцевого самоврядування перетворюються на пасивних розпорядників коштів, що надходять з центру.

Не можна оминати й проблемні аспекти, пов'язані з роллю місцевих податків у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування. Головною проблемою є їхня недостатня фіскальна вага. Частка місцевих податків у ВВП України становить лише 1,5–1,8 %, тоді як у країнах Європейського Союзу цей показник у середньому сягає 4–6 %, а в окремих державах з високим рівнем фіскальної децентралізації (Швеція, Данія) — понад 10 %. Це означає, що українська система місцевого оподаткування реалізує свій фіскальний потенціал лише на третину. Наслідком цього є висока залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів та загальнодержавних податків, що суттєво обмежує фінансову автономію територіальних громад.

Іншою проблемою є нерівномірність розподілу місцевих податків між різними типами громад. Міські громади, де зосереджена основна маса платників податків, акумулюють понад 70 % усіх надходжень від місцевих податків. Сільські та селищні

громади, навпаки, стикаються з системними обмеженнями: низька податкова база, відсутність великого бізнесу, невисокі зарплати, слабка підприємницька активність. Ця диспропорція консервує нерівність у фінансових можливостях різних типів громад і потребує подальшого вдосконалення системи горизонтального вирівнювання.

Проблемою є також недостатня ефективність адміністрування місцевих податків, яка призводить до суттєвих втрат бюджетів територіальних громад. За оцінками Державної податкової служби, рівень тіньової економіки в Україні становить близько 30 % ВВП, що безпосередньо скорочує базу оподаткування для місцевих податків. Для податку на нерухоме майно проблемою є відсутність повноцінного обліку об'єктів нерухомості; для плати за землю — застаріла нормативна грошова оцінка та неоформлені правовстановлюючі документи на багато ділянок; для єдиного податку — заниження реальних доходів платниками та дроблення бізнесу. Вирішення цих проблем дозволить суттєво збільшити надходження від місцевих податків без підвищення ставок.

Резюмуючи проведений аналіз, слід підкреслити, що роль місцевих податків у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування є двоїстою. З одного боку, вони виступають фундаментом фінансової самостійності територіальних громад, забезпечуючи передбачувані надходження, створюючи стимули для економічного розвитку та формуючи відповідальність місцевої влади перед громадою. Саме місцеві податки є тим інструментом, через який реалізується право територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення. З іншого боку, їхня реальна фіскальна вага залишається недостатньою через законодавчі обмеження, нерівномірність розподілу між різними типами громад та проблеми адміністрування. Це змушує громади значною мірою залежати від міжбюджетних трансфертів та загальнодержавних податків, що суперечить принципу субсидіарності та гальмує процеси фінансової децентралізації.

Перспективи підвищення ролі місцевих податків у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування пов'язані з реалізацією комплексу заходів, серед яких: розширення податкової автономії місцевих рад (надання права самостійно встановлювати ставки в ширших межах, запроваджувати додаткові місцеві збори,

надавати пільги); реформування майнового оподаткування з переходом від площі до вартості об'єкта; осучаснення нормативної грошової оцінки земель; цифровізація адміністрування місцевих податків; посилення контрольно-перевірочної роботи для детінізації економіки; удосконалення системи горизонтального вирівнювання, яке б стимулювало, а не нівелювало зусилля громад з нарощування власної податкової бази. Реалізація цих заходів дозволить збільшити частку місцевих податків у доходах місцевих бюджетів, зменшити залежність від трансфертів та створити реальні умови для фінансової самодостатності територіальних громад, що є стратегічним завданням подальшої реформи місцевого самоврядування в Україні.

1.3. Нормативно-правові засади функціонування системи місцевого оподаткування в Україні

Розгалужена та ієрархічно впорядкована система нормативно-правових актів становить юридичне підґрунтя, на якому вибудовується все функціонування місцевого оподаткування в Україні. Ці акти регламентують види місцевих податків і зборів, їхні обов'язкові елементи, процедуру встановлення, адміністрування та зарахування до бюджетів. Наріжними принципами податкового законодавства, закріпленими статтею 4 Податкового кодексу України (ПКУ), є верховенство права та законність, із яких випливає безумовне правило: жоден місцевий податок не може бути ані запроваджений, ані змінений за ставкою інакше, ніж на підставі закону та в окреслених ним межах [1].

Конституційний фундамент для місцевого оподаткування закладають статті 142 та 143 Конституції України. Перша з них проголошує, що матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування утворюють рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля та природні ресурси, які є об'єктами власності територіальних громад. Друга стаття конкретизує це положення, вказуючи, що територіальні громади сіл, селищ і міст — як безпосередньо, так і через створені ними органи — встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону. Отже, конституційні норми діють у двох напрямках одночасно: вони наділяють громади правом на власну податкову базу і водночас встановлюють чітку межу цього права — «відповідно до закону», тобто до Податкового кодексу [14].

Ключовим актом у регулюванні відносин, пов'язаних із зарахуванням податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, виступає Бюджетний кодекс України (БКУ). Саме він визначає бюджети-отримувачі місцевих податків і зборів, завершуючи тим самим архітектуру фінансової децентралізації. Стаття 64 БКУ містить однозначний припис: місцеві податки та збори, перелічені в Податковому кодексі, в повному обсязі зараховуються до бюджетів сільських, селищних та міських територіальних громад. До обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим ці платежі не надходять [2]. Таким чином, отримувачами місцевих податків виступають виключно бюджети базового рівня — максимально наближені до платника.

Це положення є принципово важливим для гарантування фінансової автономії громад. Пряме зарахування до бюджетів сіл, селищ і міст вибудовує безпосередній фінансовий зв'язок між доходами громади та платниками — фізичними і юридичними особами, котрі провадять діяльність або володіють майном на її території. Завдяки тому, що кошти оминають проміжні щаблі бюджетної системи, зростає їх передбачуваність і знижуються ризики нецільового використання. Крім власне зарахування, БКУ запроваджує механізми горизонтального вирівнювання податкоспроможності, в яких надходження від місцевих податків відіграють вагомий роль. Зокрема, базову дотацію з державного бюджету отримують ті громади, чий індекс податкоспроможності (розрахований на основі фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб та місцевих податків) виявляється нижчим за середньодержавний показник. Натомість громади з високими надходженнями перераховують до державного бюджету реверсну дотацію. Отже, обсяг зібраних на території місцевих податків прямо визначає фінансовий статус громади в загальнонаціональній системі вирівнювання.

Центральним нормативно-правовим актом, який безпосередньо регулює всі сторони справляння місцевих податків і зборів, є Податковий кодекс України. Його виняткове значення зумовлене тим, що саме він містить вичерпний перелік дозволених платежів, а також усі обов'язкові елементи для кожного з них: платників, об'єкт оподаткування, базу, ставки (разом із граничними межами), податковий період,

порядок обчислення, строки сплати і подання звітності. Стаття 10 ПКУ відносить до місцевих податків податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів — збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір. Усі інші, не зазначені в цьому переліку, місцеві податки чи збори встановлювати заборонено [1].

Детальну регламентацію кожного з цих платежів Кодекс подає у відповідних розділах. Розділ XII присвячено податку на майно, який структурно об'єднує три компоненти:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (стаття 266);
- транспортний податок (стаття 267);
- плату за землю (статті 269–289).

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, справляється з власників житлових і нежитлових об'єктів. Базою виступає загальна площа об'єкта, а Кодекс встановлює її неоподатковуваний мінімум: 60 кв. м для квартир, 120 кв. м для житлових будинків, а в разі одночасної наявності у власності і квартири, і будинку — 180 кв. м. Ставка не може перевищувати 1,5% розміру мінімальної заробітної плати, зафіксованої на 1 січня звітного року, за 1 кв. м. Органи місцевого самоврядування уповноважені встановлювати пільги, зокрема звільняти від оподаткування майно, що належить багатодітним сім'ям, учасникам бойових дій, особам з інвалідністю тощо [1].

Транспортний податок поширюється на легкові автомобілі віком до 5 років включно, середньоринкова вартість яких перевищує 375 розмірів мінімальної заробітної плати. Для нього передбачено фіксовану ставку — 25 тис. грн на рік за кожен об'єкт, і місцеві ради не наділені правом її коригувати, хоча можуть надавати пільги. Такий дизайн податку має на меті залучити додаткові надходження від власників дорогих авто, уникаючи при цьому надмірного фіскального тиску на переважну більшість автовласників.

Плата за землю існує у двох формах: земельний податок (його сплачують власники ділянок і постійні землекористувачі) та орендна плата за землі державної й комунальної власності (сплачується орендарями). Базою виступає нормативна грошова оцінка (НГО) ділянки з урахуванням коефіцієнта індексації. Граничні ставки

земельного податку ПКУ диференціює залежно від категорії земель: не більше 3% НГО для земель загального користування, не більше 1% для сільськогосподарських угідь, не більше 0,1% для лісових земель. Орендна плата фіксується договором, однак її розмір не може бути ані меншим за земельний податок, ані більшим 12% НГО [1].

Єдиний податок регламентується Розділом XIV ПКУ і вирізняється значною гнучкістю серед інструментів місцевого оподаткування. Платників поділено на чотири групи:

- перша група — ФОП без найманих працівників, з обсягом доходу до 167 мінімальних заробітних плат (МЗП);
- друга група — ФОП із кількістю найманих працівників до 10, з доходом до 834 МЗП;
- третя група — ФОП і юридичні особи з доходом до 1167 МЗП;
- четверта група — сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка доходу від реалізації сільськогосподарської продукції становить не менше 75%.

Для кожної з груп Кодекс встановлює власні параметри ставок. Для першої групи ставка є фіксованою — до 10% прожиткового мінімуму; для другої — до 20% МЗП; для третьої — 3% доходу для платників ПДВ або 5% для неплатників ПДВ. Для четвертої групи ставки диференціюються залежно від виду земель і їх нормативної грошової оцінки. У цих межах місцеві ради мають змогу встановлювати конкретні ставки, пристосовуючи податкову політику до локальних економічних реалій [1; 22].

Що стосується збору за місця для паркування транспортних засобів і туристичного збору, то, попри їх порівняно скромний фіскальний ефект, ПКУ так само детально врегульовує їх. Збір за паркування справляється з юридичних осіб і ФОП, які здійснюють діяльність із забезпечення паркування; базою є площа земельної ділянки, відведеної для цієї мети, а гранична ставка становить 0,075% МЗП за 1 кв. м за кожний день діяльності. Туристичний збір сплачують особи, що тимчасово розміщуються в готелях та аналогічних закладах. Ставка для внутрішнього туризму обмежена 0,5% МЗП за добу, для в'їзного — до 5% МЗП; функції податкових агентів виконують заклади розміщення або квартирно-посередницькі організації [1].

Істотну роль у правовому регулюванні системи місцевого оподаткування відіграє Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Його стаття 69 відносить до компетенції виконавчих органів сільських, селищних і міських рад складання проєкту місцевого бюджету з подальшим поданням на затвердження ради, забезпечення виконання бюджету, а також встановлення місцевих податків і зборів у межах, визначених Податковим кодексом. Тим самим Закон фіксує повноваження місцевої влади і в царині бюджетного планування, і у сфері безпосереднього запровадження обов'язкових платежів [14].

Окремо слід наголосити на ролі Європейської хартії місцевого самоврядування, яка після ратифікації Україною у 1997 році стала складовою національного законодавства. Стаття 9 Хартії закріплює за органами місцевого самоврядування право на власні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень, і вимагає, щоб обсяг цих ресурсів відповідав обсягу функцій, передбачених конституцією або законом. Хартія також вказує, що частина таких ресурсів має формуватися за рахунок місцевих податків і зборів, ставки яких місцева влада уповноважена визначати в законодавчих межах [16]. Не встановлюючи конкретних норм, Хартія тим не менше задає загальні принципові орієнтири, яким повинно відповідати національне податкове законодавство у сфері місцевих фінансів.

Цілісна картина правового регулювання була б неповною без звернення до процедури встановлення місцевих податків. Відповідно до ПКУ, рішення про їх запровадження ухвалюються сільськими, селищними та міськими радами щорічно й підлягають офіційному оприлюдненню не пізніше 15 липня року, що передуює бюджетному. Таке рішення обов'язково має фіксувати всі елементи податку — ставку, об'єкт, базу, податковий період і строки сплати. Якщо до встановленої дати рада не приймає відповідного акта, податок справляється за мінімальними ставками, визначеними в ПКУ. Ця норма функціонує як важливий запобіжник, що гарантує платникам стабільність і передбачуваність податкового середовища [1; 22].

Принцип стабільності податкового законодавства, закріплений у статті 4 ПКУ, поширюється і на місцевий рівень. Суть його в тому, що зміни до будь-яких елементів податків не можуть вноситися пізніше ніж за шість місяців до початку нового

бюджетного періоду. Це правило стосується й рішень місцевих рад про встановлення місцевих податків. Завдяки цьому платники отримують достатній часовий проміжок для адаптації до нових умов, а місцева влада втрачає можливість ситуативно підвищувати ставки впродовж бюджетного року [1].

Завершують нормативно-правову базу місцевого оподаткування акти центральних органів виконавчої влади, передусім накази Міністерства фінансів України та Державної податкової служби України. Ними затверджуються форми податкової звітності, порядки їх заповнення, методичні рекомендації з адміністрування. Хоча ці документи не коригують сутнісних елементів податків, вони суттєво визначають практичний бік адміністрування, регламентуючи правила електронного документообігу, терміни подання декларацій, механізми сплати тощо [17].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1. Структура та динаміка доходів місцевих бюджетів України (2020–2024 рр.)

Фінансова спроможність територіальних громад, виконання державою делегованих повноважень і реалізація програм соціально-економічного зростання значною мірою залежать від доходів місцевих бюджетів України. У період 2020–2025 років функціонування цих бюджетів відбувалося під впливом потужних викликів — спершу пандемії COVID-19, а від 2022 року — великої війни. Попри це, надходження до місцевих бюджетів мали висхідну динаміку завдяки інфляційним процесам і корективам податкового та бюджетного законодавства.

Загальний обсяг доходів місцевих бюджетів (враховуючи міжбюджетні трансфerti) зріс на 54,6% за період 2020–2025 років: з 471,6 млрд грн у 2020 році до 729,2 млрд грн у 2025 році (табл. 2.1). Найбільше зростання припало на 2021 рік (+23,3%). Натомість 2022 рік, коли почалася повномасштабна війна, позначився падінням доходів на 4,4% порівняно з попереднім роком. Починаючи з 2023 року, дохідна база відновлюється: +17,5% у 2023 році, +4,1% у 2024 році та +7,3% у 2025 році. Така динаміка засвідчує поступове економічне пожвавлення та адаптацію бюджетної системи до функціонування в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів місцевих бюджетів України за 2020–2025 роки, млрд грн[11; 15; 5]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Податкові надходження	285,7	347,8	393,6	434,5	441,1	468,5
Неподаткові надходження	21,5	27,2	22,0	36,5	43,6	49,8
Доходи від операцій з капіталом	3,5	3,5	2,3	3,6	4,9	5,6
Міжбюджетні трансфerti	160,2	202,7	136,8	177,4	187,9	202,3

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Від ЄС та іноз. держав	0,1	0,0	0,2	0,2	1,4	2,1
Цільові фонди	0,6	0,6	0,3	0,4	0,6	0,9
Всього доходів	471,6	581,8	555,2	652,6	679,5	729,2

Як видно з таблиці 2.1, основу доходів місцевих бюджетів незмінно формують податкові надходження. Їхня питома вага коливалася від 59,7% (2020 рік) до 70,8% (2022 рік), після чого дещо знизилася: 66,6% у 2023 році, 64,9% у 2024 році та 64,2% у 2025 році. Пікове значення 2022 року зумовлене особливостями воєнного стану: тоді до місцевих бюджетів тимчасово спрямовувалося 100% податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення військовослужбовців, що спричинило стрімке зростання податкових надходжень навіть на тлі загального спаду економіки. Після переведення «військового ПДФО» до державного бюджету (з жовтня 2023 року) частка податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів почала знижуватися, що чітко видно за даними 2023–2025 років. У 2025 році цей тренд зберігся, однак темпи зниження сповільнилися завдяки зростанню надходжень від місцевих податків.

Друге за значенням джерело — офіційні трансферти з державного бюджету. У 2022 році їхній обсяг зменшився до 136,8 млрд грн через першочергове фінансування оборонних потреб, однак у 2023–2025 роках він знов виріс до 177–202 млрд грн. Частка трансфертів у загальних доходах місцевих бюджетів у 2025 році становила 27,7%, що свідчить про збереження значної залежності місцевого самоврядування від центру. Неподаткові надходження, хоча в абсолютному вираженні зросли з 21,5 до 49,8 млрд грн, виконують допоміжну функцію (близько 6–7% доходів). Їхнє зростання останніми роками значною мірою пояснюється активізацією адміністративних штрафів, орендної плати за комунальне майно та інших місцевих платежів.

Отже, аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів засвідчує їхню відносну стійкість до кризових явищ, однак відновлення значно залежить від зовнішніх чинників: податкових змін, розподілу трансфертів та загальнооекономічної ситуації.

Розподіл доходів місцевих бюджетів між загальним і спеціальним фондами багато в чому визначає їхнє функціональне призначення. Загальний фонд акумулює більшість надходжень, які йдуть на поточні видатки: заробітні плати бюджетників, освіту, медицину, соціальний захист, житлово-комунальне господарство, а під час воєнного стану — ще й на оборону. Доходи загального фонду формуються за рахунок податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, плати за землю, акцизного податку, податку на прибуток комунальних підприємств, адміністративних зборів та міжбюджетних трансфертів.

Спеціальний фонд значно менший за обсягом і має суворо цільове спрямування. Його формують: бюджет розвитку, екологічний податок, власні надходження бюджетних установ, кошти від приватизації комунального майна, цільові субвенції та міжнародна допомога. Зі спеціального фонду фінансуються капітальні видатки — ремонт і будівництво доріг, інфраструктурні проєкти, екологічні програми, тобто те, що визначає інвестиційну спроможність громади.

У 2022–2024 роках спеціальний фонд місцевих бюджетів зазнав значного тиску. Через скорочення капітальних інвестицій, падіння обсягів продажу землі, зниження ділової активності, зменшення надходжень від пайової участі в розвитку інфраструктури та переорієнтацію пріоритетів на оборону він суттєво звузився. Починаючи з 2023 року, з'явилися передумови для відновлення: активізація міжнародної допомоги, пожвавлення економіки, зростання інфляційних доходів, відновлення ринку нерухомості та запуск місцевих програм розвитку. У 2025 році частка спеціального фонду в загальній структурі доходів місцевих бюджетів досягла 5,8%, що є найвищим показником з 2021 року.

Наочним прикладом є структура фондів бюджету Одеської міської територіальної громади. У 2021 році загальний обсяг доходів громади становив 11 968,7 млн грн: на загальний фонд припадало 11 069,3 млн грн, на спеціальний — 537,2 млн грн. Частка загального фонду сягала 78,5%, що типово для великих міст. У 2022

році, з початком великої війни, диспропорція зросла ще більше: загальний обсяг бюджету — 12 833,2 млн грн, з яких 12 406,6 млн грн (96,7%) — у загальному фонді, а спеціальний отримав лише 426,6 млн грн (3,3%). У 2025 році ситуація покращилася: загальний обсяг бюджету Одеси становив 16 614,0 млн грн, з яких на загальний фонд припадало 15 740,0 млн грн (94,7%), а на спеціальний — 874,0 млн грн (5,3%). Це яскраво показує, що у кризових умовах бюджети громад зосереджуються на поточному споживанні, однак поступово інвестиційна складова відновлюється.

Детальніший розгляд податкових надходжень потребує уваги до співвідношення загальнодержавних податків, закріплених за місцевими бюджетами, та власне місцевих податків і зборів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура податкових надходжень місцевих бюджетів України за 2020–2025 роки,
млрд грн[5; 17; 15]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Податкові надходження, всього	285,7	347,8	393,6	434,5	441,1	468,5
у т.ч. ПДФО	177,8	212,2	272,3	289,4	257,5	268,0
Податок на прибуток підприємств	9,8	18,1	13,5	15,5	27,9	34,2
Рентна плата	4,6	8,6	8,7	6,0	6,5	7,0
Акцизний податок	15,6	16,8	13,1	22,4	27,8	31,5
Місцеві податки і збори	75,7	89,9	84,3	100,0	119,8	126,5
Інші податки та збори	2,2	2,2	1,7	1,2	1,4	1,3

За даними таблиці 2.2, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) стабільно є головним бюджетоутворюючим податком для місцевих бюджетів. Його частка в податкових надходженнях коливалася від 62,3% (2020 рік) до 69,2% (2022 рік), а потім знизилася до 57,2% у 2025 році. Абсолютний обсяг ПДФО зріс зі 177,8 млрд грн у 2020 році до пікових 289,4 млрд грн у 2023 році, після чого зменшився у 2024 році через вилучення «військового ПДФО» до державного бюджету, а у 2025 році відновив зростання до 268,0 млрд грн завдяки збільшенню фонду оплати праці в цивільному секторі.

Місцеві податки і збори за обсягом посідають друге місце. За аналізований період вони зросли з 75,7 млрд грн (2020) до 126,5 млрд грн (2025), тобто на 67,1%. Їхня частка в загальних податкових надходженнях місцевих бюджетів збільшилася з 26,5% до 27,0%, що свідчить про поступове зміцнення їхньої фінансової ролі. Проте цей показник істотно нижчий за частку ПДФО, що підтверджує високу залежність місцевих бюджетів від загальнодержавного податку.

Позитивною є динаміка податку на прибуток підприємств: з 9,8 млрд грн у 2020 році до 34,2 млрд грн у 2025 році — завдяки поліпшенню фінансових результатів окремих галузей, передусім фінансового сектору. Акцизний податок також зріс з 15,6 млрд грн до 31,5 млрд грн через підвищення ставок на тютюнові вироби в межах гармонізації з європейським законодавством.

Докладніше вивчення окремих бюджетоутворюючих податків дає змогу виявити як сильні, так і проблемні сторони системи місцевого оподаткування. Для глибшого розуміння доцільно проаналізувати внутрішню структуру місцевих податків (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Структура місцевих податків і зборів в Україні у 2020–2025 роках, млрд грн[5; 17]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Місцеві податки і збори, всього	75,7	89,9	84,3	100,0	119,8	126,5

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Єдиний податок	38,0	46,3	47,2	55,8	69,1	76,0
Податок на майно, всього	37,4	43,2	36,8	43,8	50,2	50,0
у т.ч. плата за землю	30,2	34,9	30,1	36,4	41,7	41,5
податок на нерухомість	6,8	7,8	6,3	6,9	8,0	8,0
транспортний податок	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5
Збір за паркування	0,09	0,13	0,10	0,15	0,17	0,20
Туристичний збір	0,13	0,24	0,18	0,22	0,27	0,30

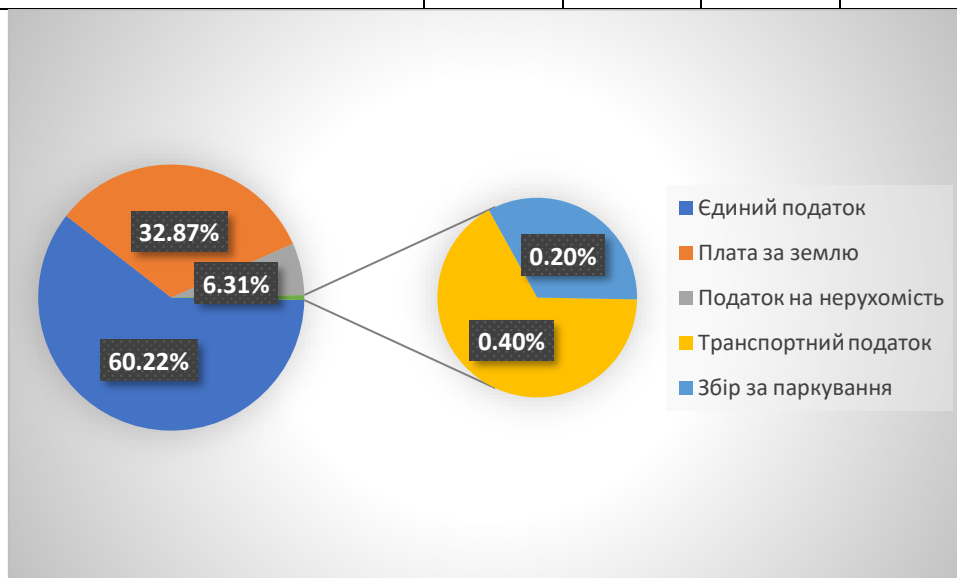


Рис. 2.1. Структура місцевих податків і зборів в Україні у 2025 році[5; 17]

Дані таблиці 2.3, а також рис. 2.1 свідчать про відносну стабільність структури місцевих податків, де домінують два джерела — єдиний податок та податок на майно. Разом вони дають понад 99% надходжень від місцевих податків. Єдиний податок зростає найдинамічніше: за шість років він збільшився вдвічі — з 38,0 до 76,0 млрд грн. Його частка в структурі місцевих податків підвищилася з 50,2% (2020) до 60,1% (2025). Причинами цього є розширення кола платників спрощеної системи,

підвищення ставок єдиного податку в 2024–2025 роках, поступова легалізація малого бізнесу та сприятливі умови для релокованих підприємств. Особливо важливим є єдиний податок для міських громад, де зосереджений малий і середній бізнес. Водночас він дуже чутливий до економічних криз, залежить від споживчого попиту та має обмежений потенціал порівняно з податками на споживання чи майно.

Податок на майно у 2025 році становив 50,0 млрд грн, а його частка знизилася до 39,5%. Основна складова — плата за землю, яка у 2025 році забезпечила 41,5 млрд грн (83% майнового податку). Її надходження залежать від нормативної грошової оцінки земель, яка регулярно індексується, що дає поступове зростання навіть без розширення бази. Стримують фактори: численні пільги, невикористання частини земель, перебування територій у зоні бойових дій, втрата окремих територій через війну. Податок на нерухоме майно (крім землі) залишається невеликим (8,0 млрд грн у 2025 році) через низьку базу (площа об'єктів, а не ринкова вартість) та широкі пільги. Транспортний податок, збір за паркування та туристичний збір мають мінімальне фіскальне значення — разом менше 1% надходжень місцевих податків.

Податок на доходи фізичних осіб залишається беззаперечним лідером. Зростання у 2023–2025 роках зумовлене комплексом факторів: підвищенням мінімальної зарплати, збільшенням окладів бюджетників, інфляцією, частковою легалізацією зайнятості. На прикладі Одеської міської ТГ видно ту саму логіку: у 2021 році надходження ПДФО становили 5 638,9 млн грн; у 2025 році — 7 386,7 млн грн, що на 31% більше. Показово, що 90,6% надходжень дає податок із заробітної плати, декларування доходів громадянами — лише 3,5%. В Одесі серед галузей, що формують ПДФО, лідирує бюджетна сфера (33,2%), далі — торгівля (15,6%), транспорт (14,8%), підприємництво (12,1%) та промисловість (11,8%). Основні платники — великі роботодавці: АТ «ДТЕК Одеські електромережі», ТОВ «Автомагістраль-Південь», Регіональна філія «Одеська залізниця», ТОВ «Бруклін-Київ», ДП «Адміністрація морських портів України». Проблемою залишається податковий борг: у 2025 році в Одесі він перевищив 760 млн грн.

Акцизний податок у частині, що зараховується до місцевих бюджетів, зріс з 15,6 млрд грн (2020) до 31,5 млрд грн (2025) завдяки підвищенню ставок на тютюнові

вироби (гармонізація з європейським законодавством) та інфляційному зростанню цін на пальне й алкоголь. В Одесі у 2025 році акцизний податок становив 1 150,5 млн грн — 8,7% доходів загального фонду міського бюджету.

Для оцінки макроекономічної значущості місцевих податків і зборів варто проаналізувати їхню частку у валовому внутрішньому продукті (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Частка місцевих податків та зборів у ВВП України, 2020–2025 рр. [5; 26]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Місцеві податки і збори, млрд грн	75,7	89,9	84,3	100,0	119,8	126,5
ВВП, млрд грн	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7	8931,2
Частка у ВВП, %	1,80	1,65	1,62	1,53	1,56	1,54

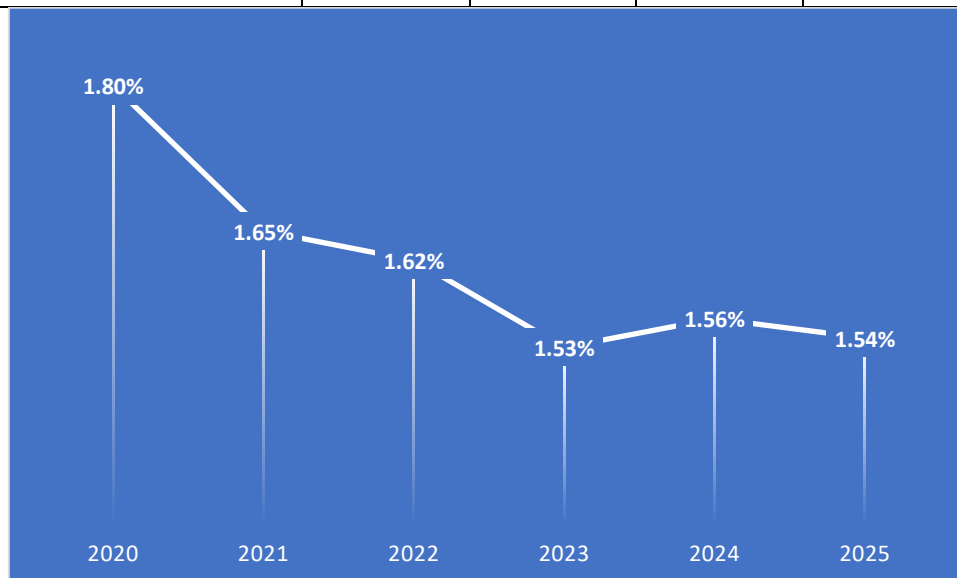


Рис. 2.2. Динаміка частки місцевих податків у ВВП України 2025 рік[5; 26]

Розрахунки показують, що частка місцевих податків у ВВП України залишається стабільно низькою — в діапазоні 1,53–1,80%. У 2025 році вона становила 1,54%, що є одним із найнижчих показників за аналізований період. Отже, темпи зростання ВВП випереджають темпи зростання надходжень від місцевих податків — фінансова віддача місцевого оподаткування не встигає за економічним зростанням.

Для порівняння, у країнах Європейського Союзу частка місцевих податків у ВВП становить у середньому 4–6%, а в окремих державах з високим рівнем фіскальної децентралізації (Швеція, Данія) — понад 10%. Це означає, що українська система місцевого оподаткування реалізує свій фіскальний потенціал лише на третину.

Це пояснюється кількома причинами. По-перше, через переважання єдиного податку надходження чутливі до циклічних коливань і зростають із запізненням. По-друге, майнове оподаткування обмежене неринковою базою (площа замість вартості нерухомості). По-третє, податкові пільги на загальнодержавному й місцевому рівнях звужують реальну базу оподаткування. По-четверте, війна призвела до втрати частини податкової бази на окупованих територіях.

Регіональний розріз виявляє суттєві диспропорції між міськими та сільськими територіальними громадами. Міські громади (особливо великі міста — Київ, Одеса, Дніпро, Львів) мають вищу частку ПДФО, розвиненіше бізнес-середовище, більші обсяги єдиного податку й, як наслідок, меншу залежність від трансфертів. Там зосереджена основна маса платників податків і робочих місць, що формує потужнішу власну дохідну базу.

Сільські громади, навпаки, стикаються з системними обмеженнями: низька податкова база, відсутність великого бізнесу, невисокі зарплати, слабка підприємницька активність. Звідси — підвищена залежність від міжбюджетних трансфертів. У 2025 році частка трансфертів у доходах сільських бюджетів сягала 34,8%, тоді як у міських — 24,5%. Це підкреслює потребу в подальшому вдосконаленні горизонтального вирівнювання, стимулюванні розвитку податкової бази на місцях і розширенні фіскальної автономії громад, особливо сільських.

2.2. Аналіз тенденцій справляння основних місцевих податків та їх бюджетоутворююча роль

Відповідно до Податкового кодексу України, до системи місцевих податків і зборів входять два бюджетоутворюючі податки (єдиний податок і податок на майно, який об'єднує плату за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та транспортний податок), а також два збори — за паркування транспортних засобів і туристичний. Упродовж 2020–2025 років динаміка цих платежів була

нерівномірною через коливання економічної ситуації, зміни в законодавстві, що безпосередньо впливало на їхню фіскальну вагу в структурі доходів місцевих бюджетів.

Найважливішу роль у місцевому оподаткуванні відіграє єдиний податок, який сплачують суб'єкти малого підприємництва на спрощеній системі. За шість років його абсолютні надходження зросли з 38,0 млрд грн до 76,0 млрд грн, тобто на 100,0% (табл. 2.5). Частка цього податку в загальному обсязі місцевих податків і зборів підвищилася з 50,2% до 60,1%, що свідчить про зміцнення його бюджетоутворюючої ролі.

Таблиця 2.5

Динаміка надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів України у 2020–2025 роках[5; 17]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Єдиний податок, млрд грн	38,0	46,3	47,2	55,8	69,1	76,0
Темп приросту до попереднього року, %	—	+21,8	+1,9	+18,2	+23,8	+10,0
Частка в місцевих податках і зборах, %	50,2	51,5	56,0	55,8	57,7	60,1
Частка в податкових надходженнях місцевих бюджетів, %	13,3	13,3	12,0	12,8	15,7	16,2
Частка в доходах місцевих бюджетів (без трансфертів), %	12,2	12,3	11,3	11,7	14,1	14,8

Як видно з таблиці 2.5, після помірного піднесення у 2021 році (+21,8%) темпи приросту різко сповільнилися у 2022 році (+1,9%), що стало прямим наслідком повномасштабної війни, згортання ділової активності та тимчасового запровадження пільг для платників (зокрема, права не сплачувати податок для ФОП першої та другої груп). Проте вже в 2023 році приріст відновився до 18,2%, у 2024 році досяг рекордних 23,8%, а в 2025 році становив 10,0%, що свідчить про поступове насичення бази та завершення ефекту від підвищення ставок. Вагомим чинником зростання стало розширення кола платників. За даними Державної податкової служби, кількість зареєстрованих платників єдиного податку загалом по Україні у 2025 році продовжувала зростати, хоча в регіонах, наближених до зони бойових дій, фіксувалося скорочення.

Попри позитивну динаміку, фіскальна роль єдиного податку залишається чутливою до економічних коливань. Під час криз надходження від нього здатні швидко скорочуватися, що створює ризики для стабільності місцевих бюджетів. Водночас його перевагою є відносна легкість адміністрування та добровільний характер застосування, що стимулює підприємців до офіційної реєстрації.

Другим за значущістю джерелом місцевих податкових надходжень виступає податок на майно, структура якого охоплює три компоненти з визначальною роллю плати за землю (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка надходжень податку на майно до місцевих бюджетів України у 2020–2025 роках, млрд грн[5; 17]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Податок на майно, всього	37,4	43,2	36,8	43,8	50,2	50,0
у т.ч. плата за землю	30,2	34,9	30,1	36,4	41,7	41,5
податок на нерухоме майно	6,8	7,8	6,3	6,9	8,0	8,0

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
транспортний податок	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5

Плата за землю стабільно формує понад 80% усіх майнових податків (83,0% у 2025 році). За аналізований період її обсяг збільшився з 30,2 млрд грн до 41,5 млрд грн, тобто на 37,4%. Основним драйвером зростання виступає індексація нормативної грошової оцінки земель, яка проводиться щорічно на коефіцієнт індексу споживчих цін за попередній рік. У 2025 році коефіцієнт індексації становив 1,05, що забезпечило додаткові надходження навіть за незмінної бази оподаткування. Крім того, окремі територіальні громади (передусім міські) активізували роботу з виявлення земельних ділянок, які використовуються без правовстановлюючих документів, що також сприяло приросту надходжень.

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, демонструє значно скромнішу фіскальну віддачу. Його обсяг зріс із 6,8 млрд грн у 2020 році до 8,0 млрд грн у 2025 році (приріст 17,6%), що суттєво поступається темпам інших місцевих податків. Причина криється в особливостях бази оподаткування: податок обчислюється виходячи з площі об'єкта, а не його ринкової вартості, а також у наявності значних пільг — неоподаткованого мінімуму площі для фізичних осіб і звільнень для окремих категорій платників. Як наслідок, фіскальний потенціал цього податку реалізовано лише частково.

Транспортний податок, який сплачується власниками легкових автомобілів вартістю понад 375 мінімальних заробітних плат, виконує здебільшого регуляторну, а не фіскальну роль. Його надходження коливаються в межах 0,4–0,5 млрд грн на рік, а частка в місцевих податках не перевищує 0,4%. Оскільки поріг вартості автомобіля, що підлягає оподаткуванню, щорічно зростає разом із мінімальною заробітною платою, коло платників поступово звужується.

У розрізі фондів податкові надходження демонструють різну локалізацію. До загального фонду зараховуються основні бюджетоутворюючі податки: ПДФО, єдиний податок, плата за землю (в частині земельного податку), акцизний податок і податок

на прибуток комунальних підприємств. Саме ці джерела забезпечують левову частку фінансування поточних видатків громад. На прикладі Одеської міської ТГ у 2025 році структура доходів загального фонду виглядала так: ПДФО — 7 386,7 млн грн, єдиний податок — 2 349,2 млн грн, податок на майно — 1 505,8 млн грн, акциз — 1 150,5 млн грн (8,7% загального фонду).

Натомість до спеціального фонду спрямовуються власні надходження бюджетних установ, екологічний податок, кошти від продажу комунального майна та цільові субвенції. Частка податкових надходжень у спеціальному фонді є незначною, що підтверджує його залежність від неподаткових і трансфертних джерел. Як показав аналіз бюджету Одеської громади, у 2025 році спецфонд становив 5,3% загального обсягу бюджету, тобто його податкова складова була мінімальною. Це обмежує інвестиційні можливості громади та посилює її залежність від зовнішніх надходжень.

Місцеві збори — за паркування транспортних засобів і туристичний — мають незначну питому вагу (сукупно менше 0,5% місцевих податків у 2025 році), однак їхня роль виходить за суто фіскальні межі. Вони виконують компенсаційну функцію, стимулюючи місцеву владу до розвитку відповідної інфраструктури (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка надходжень місцевих зборів до місцевих бюджетів України у 2020–2025 роках, млрд грн[5; 17]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Збір за паркування транспортних засобів	0,09	0,13	0,10	0,15	0,17	0,20
Туристичний збір	0,13	0,24	0,18	0,22	0,27	0,30

Туристичний збір сильно залежить від безпекової ситуації та туристичної привабливості регіону. Падіння у 2022 році (на 25% порівняно з 2021 роком) стало наслідком війни та різкого скорочення туристичних потоків. Від 2023 року спостерігається поступове відновлення — передусім у відносно безпечних західних

регіонах та містах, далеких від бойових дій. У 2025 році обсяг туристичного збору досяг 0,30 млрд грн, що на 11% більше за показник 2024 року та на 25% більше за довоєнний показник 2021 року, хоча це зростання частково пов'язане з підвищенням ставок.

Збір за паркування також поступово зростає, хоча його фіскальна роль залишається мінімальною. Водночас для окремих міст (Одеса, Київ, Львів) він може бути помітним джерелом доходів, особливо при розширенні мережі платних парковок і підвищенні ставок. Так, в Одесі у 2025 році надходження цього збору становили 70,7 млн грн, що на 19% більше, ніж у 2024 році.

Важливою рисою системи місцевого оподаткування є регіональна диференціація. Основна маса місцевих податків зосереджена в бюджетах міських громад, тоді як сільські та селищні бюджети отримують значно менше. Це пов'язано з об'єктивними відмінностями в економічній активності, концентрації бізнесу та вартості майна. Така нерівномірність створює виклики для фінансової спроможності всіх типів громад, що частково компенсується системою горизонтального вирівнювання через базову та реверсну дотації.

Аналіз динаміки місцевих податків у 2025 році показує, що в умовах воєнного стану вони виявили відносну стійкість. Якщо надходження від загальнодержавних податків (передусім ПДФО) зазнали значних коливань через законодавчі зміни щодо «військового ПДФО», то місцеві податки зростали більш рівномірно. Це пояснюється тим, що їхня база (майно, земля, підприємницька діяльність) менше залежить від рішень центру і більше — від стану місцевої економіки. У 2025 році темпи приросту місцевих податків становили 5,6%, що є позитивним сигналом для подальшого зміцнення фінансової автономії територіальних громад.

2.3. Стан формування доходів бюджету м. Одеса за рахунок місцевих податків

Одеська міська територіальна громада належить до найбільших в Україні за чисельністю населення, економічним потенціалом та обсягом бюджетних ресурсів. Аналіз формування доходів її бюджету за рахунок місцевих податків дозволяє не лише побачити регіональну специфіку, а й оцінити практичну реалізацію загальнонаціональних тенденцій. У 2022–2025 роках бюджет Одеської міської ТГ

виконувався в умовах великої війни, що прямо вплинуло на структуру та динаміку доходів, однак місто зуміло зберегти відносну фіскальну стійкість та адаптуватися до нових реалій.

Загальний обсяг доходів загального фонду бюджету Одеси (без міжбюджетних трансфертів) зріс з 9 951,3 млн грн у 2022 році до 10 862,9 млн грн у 2023 році, 11 670,3 млн грн у 2024 році та 13 255,9 млн грн у 2025 році. Головним джерелом залишався податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який забезпечував 59,5–65,1% доходів загального фонду в 2022–2024 роках, а у 2025 році його частка знизилася до 55,7% через вилучення «військового ПДФО» до державного бюджету. Водночас місцеві податки та збори формували дедалі більшу частину бюджету: у 2022 році їхня сукупна частка становила близько 25,7%, у 2023 році — 28,2%, у 2024 році — 31,0%, а у 2025 році сягнула 32,5%. Це свідчить про поступове зміцнення фіскальної ролі місцевих податків у місті, хоча вони все ще значно поступаються загальнодержавному ПДФО. Такий тренд є позитивним з точки зору фінансової децентралізації, оскільки зменшує залежність міського бюджету від рішень центральної влади щодо розподілу загальнодержавних податків.

Спеціальний фонд бюджету Одеси, як і загалом по Україні, значно менший за обсягом. У 2022 році його частка в загальному обсязі бюджету міста становила лише 3,3% (426,6 млн грн), тоді як 96,7% припадало на загальний фонд. У 2023 році ситуація дещо покращилася: частка спеціального фонду зросла до 4,1%, у 2024 році — до 4,8%, а у 2025 році досягла 5,3% (874,0 млн грн). Основними джерелами спецфонду є власні надходження бюджетних установ, екологічний податок, кошти від продажу комунального майна та цільові субвенції. Частка податкових надходжень у спеціальному фонді є незначною, що підтверджує його залежність від неподаткових і трансфертних джерел та обмежує інвестиційні можливості міста. Відновлення частки спеціального фонду до 5,3% у 2025 році є позитивним сигналом, однак все ще значно поступається довоєнному рівню 2021 року (8,5%), що свідчить про переважання поточних видатків над капітальними в умовах воєнного стану.

Найвагомішим місцевим податком для бюджету Одеси є єдиний податок. Протягом 2022–2025 років його надходження стабільно зростали, незважаючи на окремі кризові явища (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка надходжень єдиного податку до бюджету Одеської міської територіальної громади у 2022–2025 роках[22; 23; 24]

Показник	2022	2023	2024	2025
Затверджений план, млн грн	1 678,0	1 729,6	2 097,9	2 380,0
Фактичні надходження, млн грн	1 600,0	1 738,6	2 182,2	2 349,2
Рівень виконання плану, %	95,3	100,5	104,0	98,7
Темп приросту до попереднього року, %	-0,7	+8,7	+25,5	+7,7
Частка в доходах загального фонду (без трансфертів), %	16,1	16,0	18,7	17,7



Рис. 2.3. Динаміка надходжень єдиного податку до бюджету Одеської міської ТГ у 2022–2025 роках[22; 23; 24]

У 2022 році надходження єдиного податку дещо скоротилися порівняно з 2021 роком (-0,7%) через пільги воєнного часу: ФОП першої та другої груп отримали право добровільної сплати, а для третьої групи встановили пільгову ставку 2% від доходу, що призвело до недоотримання бюджетом близько 78 млн грн. У 2023 році, після скасування пільгової ставки та відновлення обов'язкової сплати, надходження зросли на 8,7%, а в 2024 році — на 25,5% завдяки підвищенню ставок та активізації контролю. У 2025 році темпи зростання сповільнилися до 7,7%, а рівень виконання плану становив 98,7%, що пов'язано з перенесенням термінів сплати окремими категоріями платників на територіях можливих бойових дій. У структурі єдиного податку переважають надходження від фізичних осіб: у 2025 році вони становили 1 932,5 млн грн (82,3%), тоді як від юридичних осіб — 416,7 млн грн (17,7%). На 1 січня 2026 року в Одесі налічувалося 61 242 платники єдиного податку, з яких 51 445 — ФОП.

Другим за обсягом джерелом є податок на майно (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка надходжень податку на майно до бюджету Одеської міської територіальної громади у 2022–2025 роках, млн грн[22; 23; 24]

Показник	2022	2023	2024	2025
Плата за землю	598,7	767,6	784,7	810,0
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	325,0	489,7	571,1	648,2
Транспортний податок	3,6	8,6	12,4	47,6

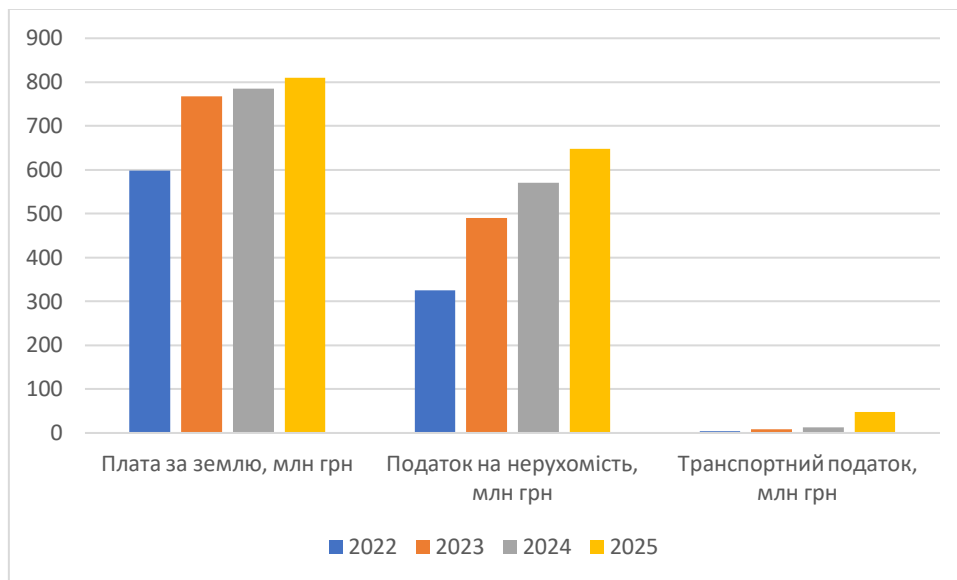


Рис. 2.4. Динаміка надходжень податку на майно до бюджету Одеської міської ТГ у 2022–2025 роках[22; 23; 24]

Плата за землю стабільно забезпечує понад половину надходжень податку на майно. У 2025 році її обсяг сягнув 810,0 млн грн, що на 25,6% перевищило показник 2022 року та на 3,2% — показник 2024 року. Головний чинник — щорічна індексація нормативної грошової оцінки земель (коефіцієнт індексації на 2025 рік становив 1,05). Крім того, міська рада активізувала роботу з виявлення земельних ділянок, що використовуються без правовстановлюючих документів: у 2024–2025 роках було виявлено понад 1 500 таких ділянок, донараховано близько 55 млн грн податкових зобов'язань. Податок на нерухоме майно продемонстрував найвищі темпи зростання: за 2022–2025 роки він зріс майже вдвічі (на 99,4%), досягнувши 648,2 млн грн. Причому домінують надходження від юридичних осіб (456,3 млн грн у 2025 році, або 70,4%), тоді як від фізичних осіб надійшло 191,9 млн грн (29,6%). Транспортний податок у 2025 році показав стрімке зростання — до 47,6 млн грн, що майже в 13 разів більше, ніж у 2022 році. Це пов'язано зі збільшенням кількості автомобілів, середньоринкова вартість яких перевищує 375 мінімальних заробітних плат, а також з активізацією роботи податкових органів з виявлення таких платників.

Місцеві збори також показали позитивну динаміку, хоча їхня абсолютна величина залишається невеликою (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Динаміка надходжень місцевих зборів до бюджету Одеської міської територіальної громади у 2022–2025 роках, млн грн[22; 23; 24]

Показник	2022	2023	2024	2025
Збір за паркування транспортних засобів	29,6	49,9	59,4	70,7
Туристичний збір	4,4	7,2	11,8	14,8

Збір за паркування у 2025 році зріс до 70,7 млн грн, що в 2,4 раза більше, ніж у 2022 році, та на 19,0% більше, ніж у 2024 році. Це стало можливим завдяки розширенню мережі платних парковок: на кінець 2025 року в Одесі функціонувало 54 майданчики на 1 720 машиномісць. Крім того, міська рада підвищила ставки збору для центральної частини міста, що додатково стимулювало надходження. Туристичний збір досяг 14,8 млн грн, що в 3,4 раза більше, ніж у 2022 році, однак все ще нижче довоєнного потенціалу міста. Відновлення туристичних потоків у 2025 році (особливо внутрішнього туризму) дозволило збільшити надходження на 25,4% порівняно з 2024 роком. Однак повернення до показників 2021 року (24,0 млн грн з урахуванням інфляції) потребує подальшого розвитку туристичної інфраструктури та покращення безпекової ситуації.

На тлі загальнонаціональних тенденцій бюджет Одеси вирізняється вищою фіскальною спроможністю порівняно з сільськими та селищними громадами. Якщо в Одесі частка місцевих податків у доходах загального фонду (без трансфертів) у 2025 році сягнула 32,5%, а частка трансфертів у загальних доходах є нижчою за середню по міських бюджетах (24,5%), то в сільських бюджетах залежність від трансфертів сягає 34,8%. Така диспропорція зумовлена об'єктивними відмінностями в концентрації бізнесу, вартості майна та рівні заробітних плат, що створює нерівні умови для розвитку територій. Для Одеси характерною є також висока частка податку на нерухомість у структурі місцевих податків (15,8% у 2025 році), що є вищою за середньоукраїнський показник (6,3%) і свідчить про активну роботу міської ради з виявлення об'єктів оподаткування та залучення коштів від майнових податків.

За підсумками 2022–2025 років структура місцевих податків бюджету Одеси зазнала помітних змін. Частка єдиного податку знизилася з 62,5% у 2022 році до 60,2% у 2025 році, тоді як частка податку на нерухомість зросла з 12,7% до 15,8%, а частка плати за землю знизилася з 23,4% до 21,1%. Транспортний податок збільшив свою частку з 0,1% до 1,2% завдяки стрімкому зростанню абсолютних надходжень. Це свідчить про поступове посилення ролі майнового оподаткування в доходах міста, що є позитивним трендом з точки зору стабільності доходної бази. Водночас частка місцевих зборів залишається незначною (близько 1,7% у 2025 році), що вказує на необхідність подальшого розширення їхнього застосування.

2.4. Оцінка ефективності місцевого оподаткування та проблеми наповнення бюджету

Оцінка ефективності системи місцевого оподаткування є необхідною умовою для розробки обґрунтованих пропозицій щодо її вдосконалення. Ефективність тут варто розглядати в кількох вимірах: фіскальному (здатність забезпечувати стабільні й достатні надходження), адміністративному (витрати на адміністрування, рівень добровільної сплати) та соціально-економічному (вплив на економічну активність і справедливість оподаткування).

У 2020–2025 роках місцеві податки та збори мали стійку тенденцію до зростання в абсолютному виразі (з 75,7 до 126,5 млрд грн), однак їхня частка у ВВП залишалася стабільно низькою — 1,5–1,8% (табл. 2.11). Отже, фіскальна віддача системи місцевого оподаткування не встигає за темпами економічного зростання. У 2025 році частка місцевих податків у ВВП становила 1,54%, що є одним із найнижчих показників за аналізований період, незважаючи на зростання абсолютних надходжень.

Таблиця 2.11

Основні показники фіскальної ефективності місцевих податків в Україні, 2020–2025

pp.[5; 17; 11]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Місцеві податки і збори, млрд грн	75,7	89,9	84,3	100,0	119,8	126,5
Частка у ВВП, %	1,80	1,65	1,62	1,53	1,56	1,54
Частка в доходах місцевих бюджетів (без трансфертів), %	24,3	23,8	20,2	21,0	24,4	25,1
Частка в податкових надходженнях місцевих бюджетів, %	26,5	25,9	21,4	23,0	27,2	27,0
Темп приросту (рік до року), %	—	18,8	-6,2	18,6	19,8	5,6

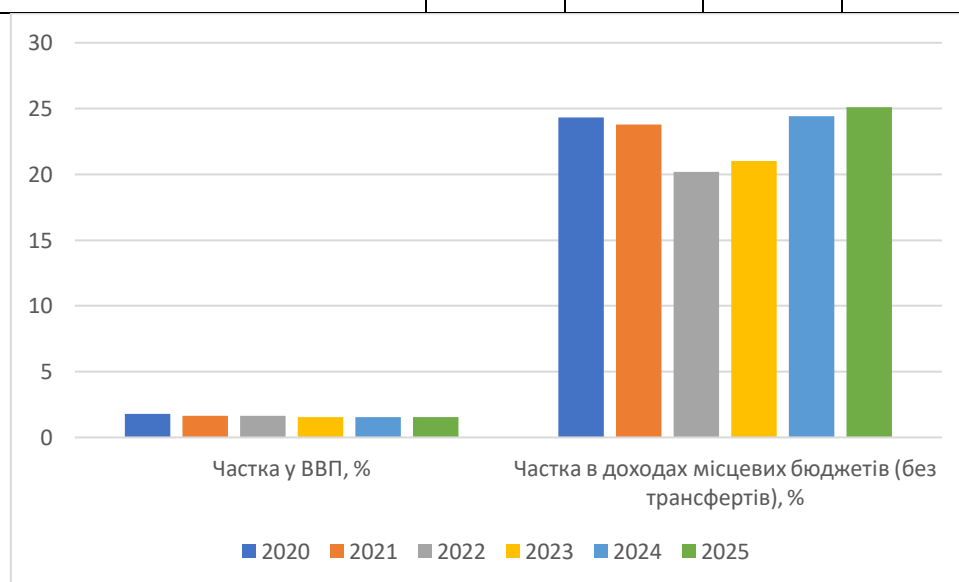


Рис. 2.5. Динаміка частки місцевих податків у ВВП України та доходах місцевих бюджетів, 2020–2025 роки[5; 17; 11]

Для порівняння, у країнах Європейського Союзу частка місцевих податків у ВВП становить у середньому 4–6%, а в окремих державах з високим рівнем фіскальної децентралізації (Швеція, Данія) — понад 10%. Це означає, що українська

система місцевого оподаткування реалізує свій фінансовий потенціал лише на третину. Незважаючи на позитивну динаміку абсолютних показників, відставання від європейських країн залишається значним, що свідчить про необхідність системних реформ.

Коефіцієнт варіації річних темпів приросту місцевих податків у 2020–2025 роках становить 0,68, що свідчить про високу волатильність (для ПДФО — 0,25). Серед місцевих податків найстабільнішими є плата за землю (0,40) та податок на нерухомість (0,45), тоді як єдиний податок виявився більш чутливим до криз (0,58). Це підтверджує потребу в посиленні ролі майнових податків у структурі місцевих доходів. У 2025 році стабільність надходжень дещо підвищилася завдяки завершенню різких законодавчих змін попередніх років та адаптації бізнесу до воєнних умов.

На прикладі Одеси простежується чітка тенденція до відновлення: у 2022 році план не було виконано за жодним податком, у 2023 році — перевиконано за всіма, у 2024 році рівень виконання сягнув 104–114%, а в 2025 році спостерігається незначне зниження за окремими податками через сповільнення темпів економічного зростання (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Виконання планових показників за основними місцевими податками в бюджеті
Одеської міської територіальної громади, 2022–2025 рр., млн грн[22; 23; 24]

Податок	2022 (план/факт/%)	2023 (план/факт/%)	2024 (план/факт/%)	2025 (план/факт/%)
Єдиний податок	1678,0/ 1600,0 / 95,3	1729,6/ 1738,6 / 100,5	2097,9/ 2182,2 / 104,0	2380,0 / 2349,2 / 98,7
Плата за землю	755,0 / 598,7 / 79,3	742,0 / 767,6 / 103,4	747,0 / 784,7 / 105,0	790,0 / 810,0 / 102,5

Податок	2022 (план/факт/%)	2023 (план/факт/%)	2024 (план/факт/%)	2025 (план/факт/%)
Податок на нерухомість	405,0 / 325,0 / 80,2	450,0 / 489,7 / 108,8	528,0 / 571,1 / 108,1	620,0 / 648,2 / 104,5
Транспортни й податок	6,6 / 3,6 / 54,4	7,2 / 8,6 / 119,4	10,9 / 12,4 / 113,7	40,0 / 47,6 / 119,0
Збір за паркування	42,7 / 29,6 / 69,3	42,1 / 49,9 / 118,6	55,9 / 59,4 / 106,3	65,0 / 70,7 / 108,8
Туристичний збір	10,0 / 4,4 / 43,9	6,0 / 7,2 / 120,0	11,0 / 11,8 / 107,5	13,0 / 14,8 / 113,8

Аналіз таблиці 2.12 свідчить, що органи місцевого самоврядування Одеси поступово підвищують якість бюджетного планування. Якщо у 2022 році розрив між плановими та фактичними показниками сягав 20–56%, то у 2024–2025 роках він скоротився до 2–5%. Винятком є транспортний податок, де фактичні надходження значно перевищують плани (на 19–20%), що свідчить про недооцінку потенціалу цього джерела.

Загальний обсяг податкового боргу за місцевими податками до бюджету Одеси на початок 2026 року перевищив 760 млн грн, що становить близько 24% річних надходжень (табл. 2.13). Найбільш проблемною є заборгованість з плати за землю (358,5 млн грн), з якої 35,8% — безнадійні борги підприємств-банкрутів. Позитивним є скорочення темпів зростання боргу: у 2024 році борг зріс на 20–26%, а у 2025 році — лише на 2–3% за більшістю податків.

Таблиця 2.13

Податковий борг за місцевими податками до бюджету Одеської міської
територіальної громади станом на 01.01.2026[23; 24]

Податок	Сума боргу, млн грн	Зміна за 2025 рік, %	Частка безнадійних боргів, %
Плата за землю	358,5	+2,9	35,8
Податок на нерухомість	236,8	+3,1	14,9
Єдиний податок	114,5	+2,4	1,9
Транспортний податок	48,2	+1,3	0,0
Збір за паркування	2,1	+5,0	0,0

Проблема безнадійних боргів залишається гострою: 35,8% заборгованості з плати за землю (128,3 млн грн) та 14,9% з податку на нерухомість (35,3 млн грн) є практично нестягуваними через банкрутство або ліквідацію підприємств-боржників. Чинне законодавство передбачає можливість списання таких боргів, однак процедура залишається складною та тривалою.

Тінізація економіки (близько 28–30% ВВП за оцінками ДПС) призводить до значних бюджетних втрат, особливо за єдиним податком. За оцінками експертів, легалізація тіньового сектору могла б збільшити надходження від єдиного податку на 20–25%. Адміністрування ускладнюється відсутністю повноцінного реєстру об'єктів нерухомості з ринковою вартістю (для податку на нерухомість) та застарілою нормативною грошовою оцінкою земель (в Одесі — з 2016 року, що не відображає реальної ринкової вартості). Обмеженість податкових повноважень місцевої влади (вичерпний перелік податків, граничні ставки) контрастує з практикою країн ЄС, де муніципалітети можуть встановлювати місцеві акцизи, екологічні збори та надбавки до загальнодержавних податків.

У 2025 році додалися нові виклики: необхідність фінансування відновлення інфраструктури, пошкодженої внаслідок обстрілів (в Одеській області — об'єкти енергетики та житлового фонду); адаптація до вимог євроінтеграції (гармонізація акцизного законодавства, посилення контролю за трансфертним ціноутворенням); підвищення мінімальної заробітної плати, що збільшує видаткову частину місцевих бюджетів.

Наслідком цих обмежень є висока залежність місцевих бюджетів від ПДФО (57,2% податкових надходжень у 2025 році) та трансфертів (27,7% загальних доходів), а також нерівномірність розподілу податкових надходжень: міські бюджети акумулюють понад 70% місцевих податків, тоді як сільські громади на 34,8% залежать від трансфертів. Така диспропорція створює нерівні умови для розвитку територій та підриває стимули до розширення власної податкової бази. Скорочення розриву між міськими та сільськими громадами потребує не лише вдосконалення системи горизонтального вирівнювання, а й активізації зусиль самих громад з розвитку підприємницької активності та залучення інвестицій.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його використання в Україні

Побудова дієвої системи місцевих податків є одним із головних завдань фінансової децентралізації, яка нині триває в Україні. Незважаючи на помітний поступ після ухвалення Податкового кодексу (2010 рік) та бюджетної реформи 2014–2015 років, чинна вітчизняна модель місцевого оподаткування все ще страждає від кількох системних вад: невисокої фіскальної віддачі (частка місцевих податків у ВВП не перевищує 1,8 %), вузьких меж податкової автономії органів місцевого самоврядування, другорядної ролі майнових податків і сильної залежності місцевих бюджетів від загальнодержавних податків і міжбюджетних трансфертів [5; 17].

Саме тому вивчення того, як організоване місцеве оподаткування за кордоном, набуває особливої актуальності. Країни з усталеною системою місцевих фінансів пройшли тривалий шлях еволюції, сформувавши різноманітні моделі, кожна з яких має як переваги, так і недоліки. Аналіз цих моделей дає змогу виявити найкращі практики, які варто врахувати під час подальшого реформування української системи.

Моделі місцевого оподаткування в країнах Європейського Союзу: загальний огляд

У країнах ЄС склалися три основні моделі фінансування місцевого самоврядування, які відрізняються ступенем фіскальної автономії та структурою доходів місцевих бюджетів.

Перша модель – скандинавська (Швеція, Данія, Фінляндія). Вона передбачає найвищий рівень фіскальної децентралізації. Тут місцеві бюджети акумулюють 30–35 % ВВП, а частка власне місцевих податків у їхніх доходах сягає 60–70 %. Головне джерело – місцевий прибутковий податок, який встановлюється як надбавка до загальнодержавного. Місцева влада має право самостійно визначати ставку в законодавчо встановлених межах, що забезпечує високу фіскальну автономію та відповідальність перед виборцями [25; 38].

Друга модель – континентальна (Німеччина, Франція, Італія, Іспанія). Її особливість – збалансованіша структура доходів, де місцеві податки поєднуються з

великими обсягами трансфертів із центрального бюджету. Частка місцевих податків у ВВП коливається в межах 4–7 %, а їхній склад є диверсифікованим: майнові податки, місцеві акцизи, надбавки до загальнодержавних податків. Рівень податкової автономії – помірний: муніципалітети можуть впливати на ставки окремих податків, але база оподаткування визначається національним законодавством [25; 38].

Третя модель – англосаксонська (Велика Британія, Ірландія). Вона історично тяжіє до централізації податкових повноважень. Місцеві бюджети значною мірою залежать від трансфертів із центру, а власна податкова база обмежена. Основним місцевим податком є податок на нерухомість, який справляється на основі ринкової вартості. Останніми десятиліттями тут намітилася тенденція до розширення податкових прав місцевої влади, зокрема через запровадження додаткових місцевих зборів [25; 38].

Для України, яка нині активно реформує систему місцевих фінансів, найбільший інтерес становить досвід країн Центральної та Східної Європи (які успішно пройшли шлях від централізованої планової економіки до фіскальної децентралізації), а також держав із високим рівнем податкової автономії місцевого самоврядування.

Польща є одним із найпоказовіших прикладів успішної реформи місцевих фінансів серед країн Центральної та Східної Європи. Після адміністративно-територіальної реформи 1999 року, яка запровадила трирівневу систему місцевого самоврядування (гміна – повіт – воєводство), податкові повноваження місцевої влади були значно розширені.

Головним місцевим податком у Польщі є податок на нерухомість (*podatek od nieruchomości*), який охоплює земельні ділянки, будівлі та споруди. Принципова відмінність від української практики полягає в тому, що базою оподаткування для будівель слугує не площа, а корисна площа (для житла) або вартість будівництва (для комерційної нерухомості). Ставки встановлюються місцевими радами в межах, визначених Міністерством фінансів, і щорічно індексуються на рівень інфляції. У 2024 році максимальні ставки становили: для житлової нерухомості – 1,15 злотового за 1 кв. м, для комерційної – 28,78 злотового за 1 кв. м [38].

Важливою рисою польської системи є те, що податок на нерухомість сплачують як фізичні, так і юридичні особи, причому для бізнесу ставки значно вищі. Така диференціація дозволяє перенести основний тягар на комерційну нерухомість, не обтяжуючи надмірно власників житла. Крім того, польські гміни мають право надавати податкові преференції інвесторам, які створюють робочі місця, що стимулює місцевий економічний розвиток.

Другим за значенням джерелом доходів гмін є частка в податку на доходи фізичних осіб (PIT). Гміни отримують 39,34 % надходжень PIT від платників, зареєстрованих на їхній території, повіти – 10,25 %, воєводства – 1,6 %. Такий механізм створює пряму зацікавленість місцевої влади в зростанні доходів мешканців та легалізації зайнятості, адже збільшення бази автоматично підвищує надходження до місцевого бюджету [38].

Крім того, польські муніципалітети справляють податок на спадщину та дарування, податок на цивільно-правові дії, а також місцеві збори (курортний, рекламний, за володіння собаками). Така диверсифікація джерел дозволяє гмінам формувати стабільну дохідну базу, менш чутливу до економічних коливань.

Досвід Німеччини: система фінансового вирівнювання та місцеві податки

Федеративний устрій Німеччини зумовлює високий рівень фіскальної автономії земель і муніципалітетів. Система місцевого оподаткування базується на трьох основних податках: промисловий податок (Gewerbesteuer), поземельний податок (Grundsteuer) та частка в податку на доходи фізичних осіб.

Промисловий податок – це унікальний для Німеччини інструмент, аналогів якому немає в багатьох інших країнах. Його платниками є всі підприємства, що провадять діяльність на території громади. База оподаткування – прибуток підприємства, скоригований на додану вартість капіталу. Ставка визначається як добуток базової федеральної ставки (3,5 %) на місцевий коефіцієнт, який встановлює муніципалітет. У великих містах цей коефіцієнт може сягати 490 %, що дає ефективну ставку близько 17 % [25; 38].

Промисловий податок забезпечує 40–45 % податкових доходів німецьких муніципалітетів. Його ключова особливість – прямий зв'язок між економічним

успіхом громади та обсягом податкових надходжень: чим більше прибуткових підприємств працює на території, тим більший дохід отримує місцевий бюджет. Це об'єктивно стимулює муніципалітети створювати сприятливі умови для бізнесу.

Поземельний податок справляється з усіх земельних ділянок, незалежно від того, забудовані вони чи ні. База оподаткування визначається на основі кадастрової вартості, яка регулярно оновлюється. Ставка, як і для промислового податку, формується множенням базової федеральної ставки на місцевий коефіцієнт. Такий механізм дозволяє муніципалітетам впливати на обсяг надходжень, але водночас створює конкуренцію між громадами за платників податків [38].

Важливим елементом німецької системи є механізм фінансового вирівнювання, який перерозподіляє ресурси між фінансово сильними та слабкими землями й муніципалітетами. Система побудована так, щоб не знищувати стимули до розвитку власної податкової бази: громади з вищими податковими надходженнями все одно залишаються у вигаді порівняно з тими, що отримують дотації. Це досягається тим, що при розрахунку трансфертів враховується не фактичний, а нормативний рівень податкоспроможності [25].

Французька система місцевого оподаткування вирізняється надзвичайним різноманіттям. Місцеві бюджети формуються за рахунок чотирьох основних податків з давньою історією:

- податок на забудовану нерухомість (*taxe foncière sur les propriétés bâties*) – сплачують власники будівель;
- податок на незабудовану нерухомість (*taxe foncière sur les propriétés non bâties*) – сплачують власники земельних ділянок без будівель;
- податок на проживання (*taxe d'habitation*) – до реформи 2018 року його сплачували всі мешканці, нині він поступово скасовується для більшості домогосподарств;
- професійний податок (*contribution économique territoriale*) – сплачується підприємствами [38].

Базою оподаткування для майнових податків є кадастрова орендна вартість об'єкта, яку визначають державні кадастрові органи на основі ринкової орендної плати за аналогічні об'єкти. Це принципово відрізняє французьку систему від

української, де база оподаткування нерухомості визначається за площею. Кадастрова орендна вартість дозволяє враховувати не лише розмір, а й розташування, якість, стан об'єкта, що робить оподаткування справедливішим і фінансово ефективнішим.

Ставки місцевих податків у Франції встановлюються місцевими радами (комун, департаментів, регіонів) самостійно, без централізованих граничних обмежень. Це забезпечує високий рівень фінансової автономії, але може призводити до значної диференціації податкового навантаження між територіями. Для пом'якшення цього ефекту держава застосовує систему фінансового вирівнювання через дотації [25].

Крім основних податків, французькі муніципалітети мають право встановлювати широкий спектр місцевих зборів: туристичний збір, збір за прибирання сміття, збір за облаштування території, збір за перевищення щільності забудови тощо. Така диверсифікація дає змогу враховувати специфіку кожної громади та фінансувати локальні потреби за рахунок тих, хто безпосередньо їх створює або отримує вигоду від місцевої інфраструктури.

Швеція є одним із світових лідерів за рівнем фінансової децентралізації. Місцеві бюджети (комун і ландстингів) тут акумулюють близько 25 % ВВП, а частка місцевих податків у їхніх доходах сягає 70 %. Основне джерело – місцевий прибутковий податок (kommunalskatt), який справляється за єдиною ставкою з усіх доходів фізичних осіб, що проживають на території комуни.

Ставку місцевого прибуткового податку кожна комуна та ландстинг встановлює самостійно. У 2024 році середня сукупна ставка (комуна + ландстинг) становила близько 32 %, коливаючись від 29 до 36 % залежно від регіону. Така значна варіація – свідчення реальної фінансової автономії місцевої влади, яка може обирати між вищим рівнем оподаткування (і, відповідно, кращими публічними послугами) або нижчим навантаженням із меншим обсягом місцевих благ [25; 38].

Важливо, що шведська система передбачає повне зарахування місцевого прибуткового податку до бюджетів комун, без подальшого перерозподілу через центральний бюджет. Водночас діє система фінансового вирівнювання, яка компенсує різницю в податкоспроможності комун через трансферти, що фінансуються як із державного бюджету, так і через перерозподіл між самими комунами.

Крім прибуткового податку, шведські комуни можуть встановлювати надбавки до державних податків, а також справляти плату за користування місцевими послугами (водопостачання, вивезення сміття, паркування тощо). Така структура забезпечує високу фінансову самодостатність місцевого самоврядування та його відповідальність перед громадянами.

Система місцевих фінансів Великої Британії є значно централізованішою порівняно з країнами континентальної Європи. Місцеві ради не мають права встановлювати власні податки на доходи чи прибуток, натомість їхні надходження формуються переважно за рахунок податку на нерухомість (council tax) та бізнес-ставок (business rates), а також трансфертів із центрального бюджету [38].

Council tax було запроваджено у 1993 році на заміну непопулярному подушному податку. Його сплачують домогосподарства, які проживають у житловій нерухомості, незалежно від того, чи є вони власниками, чи орендарями. Базою оподаткування є ринкова вартість об'єкта, визначена Valuation Office Agency. Усі об'єкти розподілено за вісьмома діапазонами вартості (від А до Н), кожному з яких відповідає свій розмір податку.

Ставки council tax встановлюються місцевими радами щорічно і можуть суттєво відрізнятися між регіонами. Водночас центральна влада має право обмежувати зростання ставок (capping), якщо визнає його надмірним. Такий підхід, з одного боку, надає місцевій владі певний рівень автономії, а з іншого – захищає платників від необґрунтованого підвищення податків [38].

Business rates – це податок на комерційну нерухомість, який сплачують підприємства, що займають нежитлові приміщення. Базою є ринкова орендна вартість приміщення, яка переоцінюється кожні п'ять років. Ставка податку встановлюється на центральному рівні, однак частина надходжень (50 % у 2024 році) залишається в розпорядженні місцевої ради, що створює стимули для підтримки місцевого бізнесу.

Підсумовуючи огляд зарубіжного досвіду, можна виокремити кілька наскрізних рис, притаманних розвиненим системам місцевого оподаткування.

По-перше, в усіх проаналізованих країнах майнові податки відіграють центральну роль у доходах місцевих бюджетів. При цьому база оподаткування

визначається не площею (як в Україні), а вартістю – ринковою (Велика Британія), кадастровою (Німеччина), орендною (Франція) або відновною (Польща для комерційної нерухомості). Це забезпечує вищу фіскальну ефективність і соціальну справедливість.

По-друге, місцева влада в більшості країн має реальні важелі впливу на податкову політику. У Швеції комуни самостійно встановлюють ставку місцевого прибуткового податку; у Німеччині муніципалітети визначають коефіцієнт до базової ставки промислового податку; у Франції місцеві ради встановлюють ставки без централізованих обмежень. Це формує прямий зв'язок між рішеннями місцевої влади, обсягом податкових надходжень і якістю публічних послуг.

По-третє, системи фінансового вирівнювання побудовані так, щоб не знищувати стимули до розвитку. Німецький досвід показує, що врахування нормативної, а не фактичної податкоспроможності дозволяє громадам, які нарощують власну дохідну базу, залишатися у вигаді порівняно з тими, що отримують дотації.

По-четверте, диверсифікація місцевих податків і зборів є загальною тенденцією. У Франції, Польщі, Німеччині муніципалітети справляють широкий спектр платежів, що дозволяє враховувати специфіку кожної території та фінансувати локальні потреби за рахунок тих, хто безпосередньо їх створює.

По-п'яте, високий рівень фіскальної автономії супроводжується прозорістю бюджетного процесу. Шведський досвід засвідчує: коли громадяни бачать прямий зв'язок між сплаченими податками та якістю послуг, рівень добровільної сплати суттєво зростає.

3.2. Сучасні проблеми адміністрування місцевих податків в контексті формування доходної бази місцевих бюджетів України

Результативність системи місцевих податків залежить не тільки від законодавчо закріпленого переліку податків і зборів, їхніх ставок та бази, але й значною мірою від якості адміністрування – тобто сукупності процедур, які охоплюють облік платників, розрахунок податкових зобов'язань, надходження коштів і контроль за дотриманням податкового законодавства. Саме на етапі адміністрування навіть найдосконаліша

податкова політика може втратити свою ефективність, якщо процедури є незручними для платників або малоефективними для контролюючих органів.

В Україні функцію адміністрування місцевих податків і зборів виконує ДПС, що гарантує єдині підходи на всій території країни. Проте така централізація має і зворотний бік: органи місцевого самоврядування, які безпосередньо отримують ці надходження, практично не мають важелів впливу на якість і результативність адміністрування. Вони не можуть ні ініціювати перевірки, ні впливати на черговість погашення боргів, ні отримувати оперативну інформацію про стан сплати податків у розрізі окремих платників. У підсумку складається ситуація, коли місцева влада несе політичну відповідальність за наповнення бюджету, але не має достатніх інструментів для цього.

Найпершою та найфундаментальнішою проблемою адміністрування місцевих податків є відсутність повноцінного й достовірного обліку об'єктів оподаткування. Ця проблема є наскрізною для більшості місцевих податків, але найгостріше вона проявляється у сфері податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та плати за землю.

Для податку на нерухомість критичним є те, що в Україні досі не створено єдиного Державного реєстру прав на нерухоме майно, який би містив вичерпну, актуальну та достовірну інформацію про всі об'єкти нерухомості, їхні технічні характеристики (площу, тип, призначення) та власників. Існуючі реєстри є фрагментованими: частина відомостей зберігається в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, частина – у Бюро технічної інвентаризації (БТІ), яке працює за застарілими стандартами, ще частина – у Державному земельному кадастрі. Через відсутність сумісності (інтероперабельності) цих баз даних значна кількість об'єктів нерухомості, особливо зведених до 2013 року (до початку функціонування Державного реєстру речових прав), залишається поза податковим обліком.

Наслідком цього є суттєве заниження бази оподаткування. За експертними оцінками, у великих містах України до 15–20 % об'єктів житлової нерухомості та до 30–40 % об'єктів нежитлової нерухомості не охоплені податковим обліком. Особливо гостро ця проблема стоїть у сегменті новобудов, де забудовники нерідко затягують

введення об'єктів в експлуатацію або оформлення прав власності, що дозволяє покупцям квартир і комерційної нерухомості уникати сплати податку тривалий час [5; 24].

Для плати за землю проблема обліку має дещо інший характер. Хоча Державний земельний кадастр діє з 2013 року, значна кількість земельних ділянок, особливо в сільській місцевості, досі не внесена до нього. Крім того, межі багатьох ділянок не встановлені на місцевості, а землевпорядна документація застаріла. За даними Держгеокадастру, станом на 2024 рік до кадастру внесено близько 75 % земельних ділянок, однак лише близько 40 % з них мають визначені межі з достатньою точністю [17]. Це створює можливості для ухилення від оподаткування: земельні ділянки використовуються без правовстановлюючих документів, а отже, без сплати земельного податку чи орендної плати.

В Одесі ця проблема також є актуальною. У 2023–2024 роках міська рада активізувала роботу з виявлення земельних ділянок, що використовуються без оформлення прав, однак масштаби неохоплених об'єктів залишаються значними. Зокрема, у 2024 році було виявлено понад 1 200 таких ділянок, донараховано близько 45 млн грн податкових зобов'язань, але це лише невелика частина потенційної бази [24].

Навіть ті об'єкти, які перебувають на належному обліку, часто оподатковуються на основі застарілої або неадекватної бази. Для податку на нерухоме майно базою є загальна площа об'єкта, що жодним чином не відображає його реальної вартості. Квартира площею 100 кв. м у центрі Києва чи Одеси та квартира такої ж площі в невеликому селищі обласного значення оподатковуються за однаковими ставками (у межах, встановлених місцевою радою), хоча їхня ринкова вартість може відрізнятися в десятки разів.

Такий підхід суперечить принципу справедливості оподаткування: власники дорогої нерухомості в престижних локаціях сплачують символічні суми податку порівняно з вартістю свого майна, тоді як для власників дешевшого житла податок може бути відчутнішим тягарем. Для порівняння: у більшості країн ЄС податок на нерухомість справляється на основі кадастрової або ринкової вартості об'єкта (як

показано в підрозділі 3.1), що забезпечує вищу фіскальну ефективність і соціальну справедливість.

Для плати за землю проблема застарілої бази оподаткування стоїть не менш гостро. Нормативна грошова оцінка (НГО) земель у більшості територіальних громад проводилася ще до 2020 року і з того часу лише індексувалася на коефіцієнт споживчої інфляції. В Одесі НГО була затверджена в 2016 році, і у 2024 році її базовий показник становив 402,72 грн/кв. м, що вочевидь не відповідає реальній ринковій вартості землі в місті-мільйоннику [24]. Індксація НГО на рівень інфляції лише частково компенсує цей розрив, оскільки ринкова вартість землі в містах зростає значно швидше за загальний індекс споживчих цін. Як наслідок, бюджети громад недоотримують значні кошти, а платники податку (як власники, так і орендарі земельних ділянок) сплачують податок за ставками, які не відображають реальної цінності ресурсу, що перебуває в їхньому користуванні.

Проблема податкового боргу за місцевими податками є однією з найгостріших в Україні. Як було показано в підрозділі 2.4, лише в бюджеті Одеської міської територіальної громади станом на 1 січня 2025 року загальний обсяг податкового боргу за місцевими податками перевищив 700 млн грн, що становить близько 25 % річних надходжень місцевих податків. У масштабах країни сукупний податковий борг за місцевими податками оцінюється в десятки мільярдів гривень [5; 24].

Структура податкового боргу за місцевими податками є неоднорідною. Найбільшу частку формує заборгованість з плати за землю (348,3 млн грн в Одесі, або близько 50 % сукупного боргу), причому 36,1 % цієї суми становлять безнадійні борги підприємств-банкрутів. Другою за обсягом є заборгованість із податку на нерухомість (229,7 млн грн), третє місце посідає борг з єдиного податку (111,8 млн грн). Показово, що за 2024 рік борг зріс за всіма основними місцевими податками: з плати за землю – на 20,2 %, з податку на нерухомість – на 19,4 %, з єдиного податку – на 26,2 % [24].

Причини зростання податкового боргу можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних належать: форс-мажорні обставини воєнного стану, які спричинили зупинення діяльності багатьох підприємств; зниження платоспроможності населення; руйнування або пошкодження об'єктів оподаткування

внаслідок бойових дій; окупація частини територій. До суб'єктивних – недостатня ефективність претензійно-позовної роботи податкових органів; тривалий мораторій на проведення перевірок (2022–2023 роки); відсутність ефективних механізмів стягнення боргів із банкрутів; низька платіжна дисципліна окремих категорій платників.

Особливої уваги заслуговує проблема безнадійних боргів. В Одесі частка безнадійних боргів у загальній сумі заборгованості з плати за землю сягає 36,1 % (125,9 млн грн), з податку на нерухомість – 15,3 %. Це борги, стягнення яких є практично неможливим через ліквідацію підприємств-боржників або відсутність у них активів. Чинне законодавство передбачає можливість списання безнадійного податкового боргу, однак процедура є складною, тривалою і на практиці застосовується рідко. Як наслідок, значні суми «мертвих» боргів роками обліковуються на балансах, створюючи викривлену картину реального стану податкової заборгованості [24].

Тінізація економіки є наскрізною проблемою, яка вражає всю податкову систему України, однак у сфері місцевого оподаткування вона має свою специфіку. За оцінками Державної податкової служби, рівень тіньової економіки в Україні становить близько 30 % ВВП, а в окремих секторах (роздрібна торгівля, будівництво, сфера послуг) – значно вище.

Найбільш уразливим до тінізації є єдиний податок. Поширеними схемами ухилення є: заниження реальних доходів платниками (особливо третьої групи); використання спрощеної системи для мінімізації оподаткування доходів, які фактично є заробітною платою (так звана «зарплата в конвертах» через ФОП); дроблення бізнесу для збереження права перебувати на нижчих групах єдиного податку; ухилення від реєстрації платниками податку взагалі.

В Одесі у 2024 році кількість зареєстрованих платників єдиного податку зменшилася на 748 осіб порівняно з початком року, однак загальна сума сплаченого податку зросла на 25,5 %. Така динаміка може свідчити як про вихід із тіні окремих суб'єктів, так і про збільшення податкового навантаження на легальний бізнес, що в

довгостроковій перспективі може стимулювати його до пошуку нових схем ухилення [24].

Для податку на нерухомість і плати за землю тінізація проявляється переважно через недекларування об'єктів оподаткування, заниження їхньої площі або вартості, використання земельних ділянок без правовстановлюючих документів. Масштаби цього явища важко оцінити кількісно, однак непрямим свідченням є значний розрив між кількістю об'єктів нерухомості, що фігурують у базах даних БТІ та Державного реєстру речових прав, і фактичною кількістю об'єктів, видимих на супутникових знімках або зафіксованих під час рейдів органів місцевого самоврядування.

Ефективне адміністрування податків неможливе без налагодженого інформаційного обміну між різними органами влади, які володіють даними, необхідними для обліку платників та об'єктів оподаткування. Йдеться про Державну податкову службу, Державну міграційну службу, Державний земельний кадастр, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Бюро технічної інвентаризації, органи реєстрації актів цивільного стану, органи місцевого самоврядування.

На практиці цей обмін часто є фрагментованим, неузгодженим і таким, що здійснюється зі значними затримками. Наприклад, інформація про реєстрацію права власності на новозбудовану квартиру може надходити до податкових органів із запізненням у кілька місяців, упродовж яких власник не отримує податкового повідомлення-рішення і, відповідно, не сплачує податок.

Органи місцевого самоврядування, які є безпосередніми отримувачами місцевих податків, взагалі не мають прямого доступу до більшості цих баз даних. Вони змушені покладатися на інформацію, яку надає ДПС, або збирати власні дані через обходи, рейди, звірки, що є затратним і не завжди ефективним. У 2023–2024 роках Одеська міська рада проводила власні заходи з виявлення необлікованих об'єктів нерухомості та земельних ділянок, однак без системного доступу до державних реєстрів ці зусилля дають лише частковий результат [24].

Проблема інформаційного обміну особливо загострилася в умовах воєнного стану, коли значна частина реєстрів була тимчасово закрита або обмежена в доступі з міркувань безпеки. Хоча станом на 2024 рік більшість обмежень знято, швидкість і

повнота обміну інформацією все ще не відповідають потребам ефективного адміністрування.

Контроль за дотриманням податкового законодавства є ключовим елементом адміністрування, який безпосередньо впливає на рівень добровільної сплати податків. В Україні ця функція покладена на Державну податкову службу, однак її ефективність у сфері місцевих податків залишається невисокою.

У 2022–2023 роках діяв мораторій на проведення податкових перевірок, запроваджений для підтримки бізнесу в умовах воєнного стану. Хоча цей захід мав обґрунтовану економічну логіку, він водночас створив передумови для зловживань. Платники, які раніше утримувалися від порушень через ризик перевірки, отримали сигнал про безкарність, що призвело до зниження платіжної дисципліни та зростання податкового боргу. Скасування мораторію з 2024 року дало позитивний ефект (в Одесі надходження єдиного податку зросли на 25,5 %), однак відновлення контрольної-перевірочної роботи відбувається поступово [24].

Іншою проблемою є обмеженість кадрових і технічних ресурсів податкових органів. Кількість податкових інспекторів, які безпосередньо займаються адмініструванням місцевих податків, є недостатньою для повноцінного охоплення всіх платників. В Одесі, наприклад, на одного інспектора припадає кілька тисяч платників єдиного податку, що унеможливорює проведення регулярних перевірок навіть за наявності ознак порушень [24].

Крім того, існує проблема дублювання функцій і неузгодженості дій між різними підрозділами ДПС. Адмініструванням податку на нерухомість, плати за землю, єдиного податку та місцевих зборів можуть займатися різні відділи, між якими відсутня належна координація. Як наслідок, платник, який ухиляється від сплати одного податку, може роками залишатися поза увагою контролюючих органів.

Хоча ця проблема не є суто адміністративною, вона безпосередньо впливає на якість адміністрування. Часті зміни до Податкового кодексу України (лише протягом 2022–2024 років було прийнято понад 20 законів, які вносили зміни до порядку справляння місцевих податків) створюють невизначеність для платників і ускладнюють роботу податкових органів. Платники не встигають адаптуватися до

нових правил, а податкові інспектори – опанувати нові процедури, що призводить до помилок в адмініструванні, неправильного нарахування податкових зобов'язань і, як наслідок, до судових спорів.

Особливо показовою є ситуація з єдиним податком, умови справляння якого змінювалися кілька разів протягом аналізованого періоду. Запровадження ставки 2 % для третьої групи в березні 2022 року, її скасування в серпні 2023 року, підвищення фіксованих ставок для першої та другої груп у 2024 році, зміна граничних обсягів доходу для різних груп – усе це дезорієнтувало платників і створювало плутанину в адмініструванні. Як наслідок, у 2022 році план з єдиного податку в Одесі було виконано лише на 95,3 %, а у 2023–2024 роках – перевиконано завдяки тому, що бюджетне планування здійснювалося з обережністю, без урахування всіх законодавчих новацій [22; 23; 24].

Нестабільність законодавства також створює сприятливе середовище для зловживань. Неоднозначність формулювань, наявність законодавчих прогалин і суперечностей між різними нормативно-правовими актами дозволяють недобросовісним платникам уникати оподаткування, посилаючись на неясність закону.

Попри загальний прогрес у цифровізації податкових процедур (запровадження Електронного кабінету платника, системи електронного адміністрування ПДВ, автоматизація камеральних перевірок), адміністрування місцевих податків залишається значною мірою «ручним» процесом.

Найбільш показовою є ситуація з податком на нерухоме майно. Податкові повідомлення-рішення для фізичних осіб формуються на основі даних, отриманих від БТІ та реєстраційних органів, однак через відсутність єдиної автоматизованої системи обліку значна частина цих повідомлень містить помилки: некоректно вказану площу, неправильно визначений тип об'єкта, невраховані пільги. Як наслідок, платники змушені звертатися до податкових органів для уточнення даних, що створює додаткове навантаження на систему адміністрування та знижує рівень добровільної сплати.

Для єдиного податку рівень цифровізації є вищим, однак і тут існують проблеми. Зокрема, система електронного адміністрування не завжди дозволяє в автоматичному режимі відстежувати перевищення граничних обсягів доходу платниками, що створює можливості для ухилення від переходу на вищу групу або загальну систему оподаткування. Крім того, інтеграція між базами даних ДПС і органів місцевого самоврядування є недостатньою, що ускладнює для місцевої влади оперативний моніторинг стану надходжень у розрізі окремих податків і платників.

Відсутність ефективної взаємодії між ДПС і органами місцевого самоврядування

Як уже зазначалося, адміністрування місцевих податків здійснюється ДПС, тоді як отримувачами надходжень є органи місцевого самоврядування. Цей інституційний розрив породжує низку проблем.

Перша проблема: органи місцевого самоврядування не мають оперативного доступу до інформації про стан сплати податків у розрізі окремих платників. Вони отримують агреговані дані від ДПС із запізненням, що ускладнює бюджетне планування та оперативне реагування на скорочення надходжень.

Друга проблема: місцева влада позбавлена можливості ініціювати перевірки або впливати на черговість стягнення боргів. Якщо місцева рада виявляє факти ухилення від оподаткування (наприклад, використання земельної ділянки без правовстановлюючих документів), вона може лише звернутися до ДПС із проханням провести перевірку, однак не може гарантувати, що така перевірка буде проведена своєчасно та результативно.

Третя проблема: відсутність формалізованих механізмів співпраці призводить до того, що місцева влада не має стимулів інвестувати в розширення податкової бази. Якщо громада витрачає кошти на виявлення необлікованих об'єктів нерухомості, а податкові органи не проводять відповідних донарахувань, ці зусилля виявляються марними. Це підриває саму ідею фіскальної децентралізації, яка передбачає пряму зацікавленість місцевої влади в зростанні податкових надходжень.

В Одесі у 2023–2024 роках було запроваджено окремі механізми координації між міською радою та ДПС: щоквартальні спільні наради, обмін інформацією про

виявлені порушення, погодження планів перевірок. Однак ці механізми мають неформальний характер і залежать від доброї волі керівників обох структур [24].

Повномасштабна збройна агресія створила безпрецедентні виклики для системи адміністрування місцевих податків. Руйнування та пошкодження об'єктів нерухомості, міграція населення, окупація частини територій, переміщення бізнесу – усе це ускладнило облік платників і об'єктів оподаткування.

Особливо гостро ця проблема стоїть для територій, наближених до зони бойових дій, а також для тимчасово окупованих територій. На цих територіях податкові органи фактично не функціонують, облік платників не ведеться, податкові зобов'язання не нараховуються. Після деокупації постає складне завдання відновлення податкового обліку, інвентаризації об'єктів оподаткування та стягнення податкової заборгованості, накопиченої за період окупації.

В Одесі, яка розташована на значній відстані від лінії фронту, прямий вплив бойових дій на адміністрування був меншим, однак опосередковані наслідки (міграція населення, переміщення бізнесу, загальне зниження економічної активності) відчувалися повною мірою. У 2022 році це проявилось в невиконанні планових показників за всіма місцевими податками (рівень виконання коливався від 43,9 % для туристичного збору до 95,3 % для єдиного податку), а також у стрімкому зростанні податкового боргу [22].

Крім того, воєнний стан зумовив запровадження додаткових пільг і звільнень для платників, що, з одного боку, було необхідним заходом підтримки, а з іншого – ускладнило адміністрування. Податковим органам довелося в стислі терміни адаптувати програмне забезпечення, змінювати процедури обліку та звітності, навчати персонал роботі в нових умовах, що об'єктивно знизило якість адміністрування.

Підсумовуючи проведений аналіз, можна систематизувати основні проблеми адміністрування місцевих податків в Україні за кількома групами.

Інституційні проблеми: розрив між повноваженнями ДПС (адміністрування) і органів місцевого самоврядування (отримання надходжень); відсутність

формалізованих механізмів співпраці між цими суб'єктами; обмеженість кадрових і технічних ресурсів податкових органів.

Інформаційні проблеми: відсутність повноцінного обліку об'єктів оподаткування (нерухомості, земельних ділянок); фрагментованість державних реєстрів; недостатній інформаційний обмін між органами влади; відсутність у місцевої влади оперативного доступу до даних про сплату податків.

Методологічні проблеми: застаріла база оподаткування майнових податків (площа замість вартості для нерухомості; застаріла НГО для землі); нестабільність податкового законодавства; складність і суперечливість окремих норм.

Контрольні проблеми: недостатня ефективність контрольно-перевірочної роботи; тривалий мораторій на перевірки; високий рівень тінізації економіки; неефективність стягнення податкового боргу, особливо безнадійного.

Безпекові проблеми: руйнування об'єктів оподаткування внаслідок бойових дій; окупація частини територій; міграція населення та бізнесу; неможливість здійснення адміністрування на територіях, наближених до зони бойових дій.

3.3. Напрями вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні

Аналіз теоретичних засад місцевого оподаткування, його сучасного стану в Україні, наявних проблем адміністрування та зарубіжного досвіду, проведений у попередніх розділах, створює необхідну основу для вироблення конкретних пропозицій щодо вдосконалення вітчизняної системи. Ці пропозиції мають враховувати як об'єктивні обмеження воєнного часу, так і стратегічну перспективу повоєнного відновлення та європейської інтеграції України. Нижче систематизовано ключові напрями, згруповані за функціональними сферами: інституційно-правовою, фінансовою, адміністративною та соціально-економічною.

Розширення податкової автономії органів місцевого самоврядування. Одним із найкритичніших недоліків чинної системи є обмеженість повноважень місцевої влади у сфері оподаткування. Податковий кодекс України встановлює вичерпний перелік місцевих податків і зборів, граничні межі ставок та порядок адміністрування, залишаючи місцевим радам лише вузький простір для маневру. Як наслідок,

фіскальна автономія місцевої влади залишається радше декларативною, ніж реальною.

У більшості країн Європейського Союзу муніципалітети мають значно ширші права щодо встановлення ставок місцевих податків, запровадження додаткових зборів і надання пільг. У Польщі гміни самостійно диференціюють ставки податку на нерухомість залежно від типу об'єкта та його призначення; у Німеччині муніципалітети встановлюють місцевий коефіцієнт до базової ставки промислового податку; у Франції місцеві ради визначають ставки чотирьох основних місцевих податків без централізованих обмежень; у Швеції комуни самостійно встановлюють ставку місцевого прибуткового податку, яка коливається від 29 до 36 % [25; 38].

Для України розширення податкової автономії означає надання органам місцевого самоврядування права:

- самостійно встановлювати ставки місцевих податків у ширших межах, ніж передбачено чинним законодавством (зокрема, для податку на нерухомість – з можливою прив'язкою до вартості об'єкта після проведення відповідної реформи);
- запроваджувати додаткові місцеві збори, які б відповідали специфіці економіки конкретної громади (курортний збір для приморських і гірських територій, екологічний збір для промислових міст, збір за використання місцевої символіки);
- надавати податкові пільги для стимулювання пріоритетних видів діяльності без погодження з центральною владою.

Водночас таке розширення має супроводжуватися посиленням відповідальності місцевої влади перед громадою через механізми прозорого бюджетного процесу, партисипаторного бюджетування та громадського контролю за використанням податкових надходжень.

Удосконалення механізмів міжбюджетного вирівнювання. Чинна система горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, попри її прогресивний характер, має суттєвий недолік: вона недостатньо стимулює громади до розширення власної податкової бази. Громади, які демонструють зростання власних

доходів, ризикують зіткнутися з пропорційним скороченням трансфертів, що нівелює їхні зусилля. Крім того, у 2024 році розрив у частці трансфертів між сільськими (34,6 %) та міськими (24,8 %) бюджетами залишався значним, що консервує нерівність у фінансових можливостях різних типів громад [21].

Німецький досвід пропонує альтернативний підхід: система вирівнювання може бути побудована на основі нормативних, а не фактичних показників податкоспроможності. Це означає, що при розрахунку трансфертів враховується не реальний обсяг зібраних податків, а потенційна спроможність території генерувати доходи, виходячи з об'єктивних характеристик (чисельність населення, площа, економічна структура). За такого підходу громада, яка успішно нарощує власні надходження, не втрачає трансфертів, а отже, зберігає стимули до розвитку [25].

Для України вдосконалення системи вирівнювання передбачає:

1. перехід від урахування фактичних надходжень до нормативної оцінки податкового потенціалу території;
2. запровадження стимулюючих механізмів для громад, які демонструють стабільне зростання власних податкових надходжень (наприклад, додаткові субвенції на розвиток інфраструктури);
3. диференціацію підходів до вирівнювання для міських і сільських громад з урахуванням об'єктивних відмінностей у їхній економічній базі.

Стабілізація податкового законодавства. Часті та непрогнозовані зміни до Податкового кодексу України є одним із головних дестабілізуючих чинників для системи місцевого оподаткування. Лише протягом 2022–2024 років було прийнято понад 20 законів, що вносили зміни до порядку справляння місцевих податків, включно з тимчасовими пільгами, змінами ставок, особливими режимами. Особливо показовою є ситуація з єдиним податком: запровадження ставки 2 % для третьої групи в березні 2022 року, її скасування в серпні 2023 року, підвищення фіксованих ставок для першої та другої груп у 2024 році – усе це дезорієнтувало платників і створювало плутанину в адмініструванні [22; 23; 24].

Для виправлення ситуації необхідно:

- забезпечити безумовне дотримання принципу стабільності, закріпленого статтею 4 ПКУ (зміни до елементів податків не пізніше ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду);
- запровадити обов'язкове публічне обговорення проєктів податкових змін із залученням органів місцевого самоврядування, бізнес-асоціацій та експертного середовища;
- встановити мораторій на внесення змін до ПКУ протягом бюджетного року, за винятком випадків, прямо пов'язаних із безпековими викликами.

Реформування майнового оподаткування. Центральним елементом удосконалення системи місцевих податків має стати реформа майнового оподаткування, яка дозволить реалізувати значний фіскальний потенціал, що нині залишається невикористаним. У 2024 році податок на нерухоме майно в Україні забезпечив лише 8,0 млрд грн надходжень, що не зіставне з потенціалом цього джерела. Для порівняння: у Великій Британії council tax, що справляється на основі ринкової вартості житла, є основним місцевим податком; у Франції базою майнових податків виступає кадастрова орендна вартість об'єкта; у Польщі для комерційної нерухомості застосовується оподаткування на основі вартості будівництва [5; 38].

Ключовим завданням реформи є перехід від оподаткування площі об'єкта до оподаткування його вартості. Чинна система, за якої квартира площею 100 кв. м у центрі Києва та квартира такої самої площі в невеликому селищі оподатковуються за однаковими ставками, суперечить принципу справедливості та не забезпечує належного фіскального ефекту. Перехід на вартісну базу потребує:

- створення повноцінного Державного реєстру об'єктів нерухомості, який би об'єднував дані Державного реєстру речових прав, Бюро технічної інвентаризації та Державного земельного кадастру (наразі ці реєстри є фрагментованими, а до 15–20 % об'єктів житлової та до 30–40 % об'єктів нежитлової нерухомості перебувають поза податковим обліком);
- проведення масової оцінки нерухомості за методологією, адаптованою до українських реалій (з можливим використанням британського підходу, де

об'єкти розподіляються за діапазонами вартості, що дозволяє уникнути надмірної деталізації);

- встановлення періодичності переоцінки (наприклад, раз на п'ять років, як це практикується у Великій Британії для business rates).

В умовах воєнного стану цей перехід може бути поетапним: спочатку – для комерційної нерухомості, де ринкова вартість є більш прозорою, а фіскальний ефект – вищим; згодом – для житлової нерухомості. Такий підхід дозволить апробувати нову систему на обмеженому сегменті, виявити та усунути недоліки перед повномасштабним впровадженням.

Осучаснення нормативної грошової оцінки земель. Паралельно з реформуванням податку на нерухомість необхідне осучаснення плати за землю. Нормативна грошова оцінка (НГО) земель у більшості територіальних громад проводилася ще до 2020 року і з того часу лише індексувалася на коефіцієнт споживчої інфляції. В Одесі НГО була затверджена в 2016 році, і у 2024 році її базовий показник становив лише 402,72 грн/кв. м, що вочевидь не відповідає реальній ринковій вартості землі в місті-мільйоннику [24]. Індксація на рівень інфляції лише частково компенсує цей розрив, оскільки ринкова вартість землі в містах зростає значно швидше за загальний індекс споживчих цін.

Напрями вдосконалення включають:

- скорочення періодичності оновлення НГО до обов'язкового одного разу на п'ять років;
- запровадження методики оцінки, яка б більшою мірою враховувала ринкові чинники (місцерозташування, цільове призначення, наявність комунікацій, інвестиційну привабливість);
- проведення суцільної інвентаризації земельних ділянок, включно з тими, що використовуються без правовстановлюючих документів (лише в Одесі у 2024 році було виявлено понад 1 200 таких ділянок [24]).

Диверсифікація місцевих податків і зборів. У більшості країн ЄС муніципалітети справляють широкий спектр місцевих зборів, що дозволяє враховувати специфіку кожної території. У Франції це туристичний збір, збір за

прибирання сміття, збір за облаштування території; у Польщі – курортний, рекламний збори, збір за володіння собаками. В Україні ж перелік місцевих зборів обмежений лише двома позиціями – збором за паркування та туристичним збором, сукупна частка яких не перевищує 0,4 % місцевих податків [5; 38].

Для України доцільним є розширення переліку місцевих зборів, зокрема:

- запровадження курортного збору для приморських і гірських громад (який би замінив або доповнив туристичний збір для територій із розвиненою рекреаційною інфраструктурою);
- встановлення екологічного збору для промислових територій, кошти від якого спрямовувалися б на фінансування природоохоронних заходів;
- запровадження збору за використання місцевої символіки та бренду громади (актуально для туристичних центрів);
- розширення практики застосування збору за паркування з поступовим переходом до платного паркування на всій території центральних частин великих міст.

Адміністративні напрями вдосконалення

Цифровізація адміністрування місцевих податків. Попри загальний прогрес у цифровізації податкових процедур, адміністрування місцевих податків залишається значною мірою «ручним» процесом. Податкові повідомлення-рішення для фізичних осіб формуються на основі фрагментованих даних, що призводить до помилок; система не дозволяє в автоматичному режимі відстежувати перевищення граничних обсягів доходу платниками єдиного податку; інтеграція між базами даних ДПС і органів місцевого самоврядування є слабкою, що ускладнює оперативний моніторинг надходжень.

Пріоритетними кроками з цифровізації є:

- створення єдиної автоматизованої системи обліку об'єктів оподаткування, інтегрованої з Державним реєстром речових прав, Державним земельним кадастром, Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;

- запровадження ризик-орієнтованої системи відбору платників для податкових перевірок, яка б автоматично виявляла ознаки ухилення (невідповідність задекларованих доходів і вартості майна, перевищення граничних обсягів доходу для груп єдиного податку);
- розширення функціоналу Електронного кабінету платника в частині місцевих податків: звірка даних про об'єкти оподаткування, подання уточнюючих відомостей, отримання інформації про нараховані пільги;
- забезпечення органам місцевого самоврядування оперативного доступу до знеособлених даних про сплату місцевих податків у розрізі окремих платників (з дотриманням вимог податкової таємниці).

Посилення контрольно-перевірочної роботи та врегулювання податкового боргу. Рівень податкового боргу за місцевими податками є критично високим. Лише в Одесі станом на 1 січня 2025 року він перевищував 700 млн грн, що становить близько 25 % річних надходжень місцевих податків. Структура боргу свідчить про системні проблеми: 36,1 % заборгованості з плати за землю становлять безнадійні борги підприємств-банкрутів; за 2024 рік борг зріс за всіма основними місцевими податками – з плати за землю на 20,2 %, з податку на нерухомість на 19,4 %, з єдиного податку на 26,2 % [24].

Напрями вдосконалення в цій сфері включають:

- спрощення процедури списання безнадійного податкового боргу, що дозволить очистити облік від «мертвих» сум (лише в Одесі безнадійні борги підприємств-банкрутів за плату за землю сягають 125,9 млн грн) і зосередити зусилля на стягненні реальної заборгованості;
- посилення претензійно-позовної роботи щодо платників, які мають активи, достатні для погашення боргу, але ухиляються від сплати;
- запровадження механізмів реструктуризації податкового боргу для платників, які тимчасово втратили платоспроможність внаслідок воєнних дій, але мають намір відновити діяльність;

- відновлення повноцінної контрольно-перевірочної роботи після скасування мораторію 2022–2023 років, із застосуванням ризик-орієнтованого підходу для мінімізації навантаження на сумлінних платників.

Інституційне зближення адміністрування та отримувачів податків. Однією з фундаментальних проблем є розрив між Державною податковою службою, яка адмініструє місцеві податки, та органами місцевого самоврядування, які є їх отримувачами. Місцева влада не має права ініціювати перевірки, впливати на черговість стягнення боргів або отримувати оперативну інформацію про стан сплати податків у розрізі окремих платників. Якщо місцева рада виявляє факти ухилення (наприклад, використання земельної ділянки без правовстановлюючих документів), вона може лише звернутися до ДПС із проханням провести перевірку, однак не може гарантувати, що така перевірка буде проведена своєчасно. В Одесі у 2023–2024 роках було запроваджено окремі механізми координації (щоквартальні наради, обмін інформацією), однак вони мають неформальний характер і залежать від доброї волі керівників обох структур [24].

Для подолання цього розриву необхідно:

- законодавчо закріпити право органів місцевого самоврядування ініціювати податкові перевірки, брати участь у визначенні черговості стягнення боргів, отримувати оперативну інформацію про стан сплати податків;
- створити постійно діючі координаційні майданчики між ДПС і місцевими радами для узгодження планів перевірок, обміну інформацією про виявлені порушення, вироблення спільних рішень;
- розглянути можливість передачі адміністрування окремих місцевих зборів (туристичного, за паркування) безпосередньо органам місцевого самоврядування, як це практикується в окремих країнах ЄС.

Детінізація економіки та розширення бази оподаткування. Рівень тіньової економіки в Україні оцінюється Державною податковою службою в 30 % ВВП, що безпосередньо скорочує базу оподаткування для місцевих податків, передусім єдиного. Поширеними схемами ухилення є заниження реальних доходів, використання спрощеної системи для мінімізації оподаткування заробітної плати,

дроблення бізнесу, недекларування об'єктів нерухомості та використання земельних ділянок без правовстановлюючих документів. Для детінізації необхідний комплекс заходів:

- посилення контролю за дотриманням граничних обсягів доходу платниками єдиного податку та запобігання дробленню бізнесу;
- розширення сфери застосування реєстраторів розрахункових операцій;
- створення економічних стимулів для легалізації діяльності (зокрема, через диференціацію ставок місцевих податків для сумлінних платників);
- активізація роз'яснювальної роботи серед населення щодо переваг легальної зайнятості та зв'язку між сплатою податків і якістю публічних послуг.

Посилення зв'язку між оподаткуванням і отриманням публічних послуг. Шведський досвід засвідчує, що високий рівень фіскальної автономії в поєднанні з прозорістю бюджетного процесу формує у громадян розуміння прямого зв'язку між сплаченими податками та якістю отримуваних послуг, що підвищує рівень добровільної сплати. У Швеції комуни самостійно встановлюють ставку місцевого прибуткового податку, і громадяни чітко усвідомлюють, що вищий рівень оподаткування означає вищий рівень публічних благ, і навпаки. Для України це означає необхідність:

- подальшого впровадження механізмів партисипаторного бюджетування, коли частина коштів місцевого бюджету розподіляється за безпосередньою участю громадян;
- забезпечення публічності та зрозумілості бюджетної звітності («бюджет для громадян»);
- інформування платників про те, які саме видатки фінансуються за рахунок сплачених ними місцевих податків (зокрема, через інформаційні стенди, офіційні вебсайти громад, мобільні додатки).
- Адаптація системи до функціонування в кризових умовах. Повномасштабна збройна агресія створила безпрецедентні виклики для системи місцевого оподаткування: руйнування об'єктів нерухомості, міграція населення, окупація

частини територій, переміщення бізнесу. На територіях, наближених до зони бойових дій, податкові органи фактично не функціонують, облік платників не ведеться, податкові зобов'язання не нараховуються. З огляду на те, що безпекові ризики залишатимуться актуальними в осяжній перспективі, система має бути адаптована до функціонування в умовах періодичних криз:

- розроблення алгоритмів дій для податкових органів і місцевої влади на випадок надзвичайних ситуацій;
- запровадження спрощених процедур відновлення податкового обліку на деокупованих територіях;
- створення механізмів автоматичного зупинення нарахування податкових зобов'язань для платників, чиє майно зруйноване або перебуває в зоні активних бойових дій;
- формування резервних фондів місцевих бюджетів, достатніх для покриття касових розривів у разі різкого скорочення податкових надходжень.

Реалізація запропонованих напрямів дозволить досягти кількох ключових результатів. Перший з них – суттєве підвищення фіскальної ефективності місцевих податків: за експертними оцінками, перехід до оподаткування нерухомості на основі вартості та осучаснення НГО земель здатні збільшити надходження майнових податків у 2–3 рази в середньостроковій перспективі. Другий – розширення податкової автономії місцевої влади в поєднанні з диверсифікацією місцевих зборів забезпечить громадам більшу гнучкість у формуванні доходної бази та зменшить їхню залежність від трансфертів. Третій – цифровізація адміністрування та посилення контрольно-перевірочної роботи сприятимуть скороченню податкового боргу та детінізації економіки.

Важливо підкреслити, що реалізація цих напрямів не може бути одномоментною – вона потребує поетапного підходу. На першому етапі (в умовах воєнного стану) доцільно зосередитися на заходах, які не потребують значних фінансових витрат: цифровізація адміністрування, списання безнадійних боргів, посилення координації між ДПС і місцевою владою. На другому етапі (після завершення активної фази бойових дій) – перейти до створення єдиного реєстру

нерухомості, проведення масової оцінки та осучаснення НГО земель. На третьому етапі (в умовах сталого економічного зростання) – реалізувати повномасштабну реформу майнового оподаткування з переходом на вартісну базу та розширення податкової автономії місцевої влади.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне вирішення наукового завдання, що полягає в поглибленні теоретичних засад місцевого оподаткування, аналізі сучасного стану формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів, а також розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі основні висновки та пропозиції:

1. Місцеві податки та збори є окремою ланкою податкової системи України, що формується відповідно до статті 10 Податкового кодексу України. Вони охоплюють податок на майно (що об'єднує податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок та плату за землю), єдиний податок, а також збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. Унікальність місцевих податків полягає в тому, що лише стосовно цих платежів територіальна громада через відповідну раду володіє реальними інструментами впливу: правом встановлювати ставки в законодавчо окреслених межах, запроваджувати пільги та частково регламентувати процедуру справляння. Економічна природа місцевих податків розкривається через їхню багатоаспектність: вони слугують одночасно і прямим продовженням державної податкової політики на субнаціональному рівні, і важелем фінансової децентралізації, що уможливлює автономне функціонування місцевого самоврядування.
2. Роль місцевих податків у фінансових ресурсах органів місцевого самоврядування є двоїстою. З одного боку, вони виступають фундаментом фінансової самостійності територіальних громад, забезпечуючи передбачувані надходження, створюючи стимули для економічного розвитку та формуючи відповідальність місцевої влади перед громадою. З іншого боку, їхня реальна фіскальна вага залишається недостатньою через законодавчі обмеження, нерівномірність розподілу між різними типами громад та проблеми адміністрування. Частка місцевих податків у ВВП України в 2020–2025 роках

становила лише 1,53–1,80%, що втричі-вчетверо менше, ніж у країнах Європейського Союзу.

3. Аналіз структури та динаміки доходів місцевих бюджетів України за 2020–2025 роки засвідчив, що основу доходів незмінно формують податкові надходження, серед яких домінує податок на доходи фізичних осіб (57,2% у 2025 році). Місцеві податки і збори за обсягом посідають друге місце — 126,5 млрд грн у 2025 році, або 27,0% податкових надходжень. Їхня частка в доходах місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) зросла з 20,2% у 2022 році до 25,1% у 2025 році, що свідчить про поступове зміцнення їхньої фіскальної ролі. Позитивною є динаміка єдиного податку (зростання з 38,0 млрд грн у 2020 році до 76,0 млрд грн у 2025 році) та податку на прибуток підприємств (з 9,8 млрд грн до 34,2 млрд грн).
4. Дослідження тенденцій справляння основних місцевих податків показало, що єдиний податок виступає домінантою місцевого оподаткування (60,1% надходжень у 2025 році), однак його висока волатильність (коефіцієнт варіації 0,58) створює ризики для стабільності місцевих бюджетів. Податок на майно, хоча й демонструє нижчі темпи зростання (50,0 млрд грн у 2025 році), є більш стабільним джерелом (коефіцієнт варіації 0,40–0,45), особливо в частині плати за землю. Місцеві збори мають незначну фіскальну вагу (сукупно менше 0,5% надходжень), однак виконують важливу компенсаційну та стимулюючу функцію.
5. Оцінка стану формування доходів бюджету м. Одеси за рахунок місцевих податків підтвердила загальноукраїнські тенденції. Загальний обсяг бюджету міста у 2025 році досяг 16 614,0 млн грн, з яких на загальний фонд припадало 15 740,0 млн грн (94,7%), а на спеціальний — 874,0 млн грн (5,3%). Частка місцевих податків у доходах загального фонду (без трансфертів) зросла з 25,7% у 2022 році до 32,5% у 2025 році, що свідчить про поступове зміцнення фіскальної ролі місцевих податків у місті. Найвагомішим місцевим податком є єдиний податок (2 349,2 млн грн у 2025 році), друге місце посідає плата за землю (810,0 млн грн), третє — податок на нерухоме майно (648,2 млн грн).

- Позитивною є динаміка транспортного податку (з 3,6 млн грн у 2022 році до 47,6 млн грн у 2025 році) та туристичного збору (з 4,4 млн грн до 14,8 млн грн).
6. Аналіз ефективності місцевого оподаткування виявив ключові системні проблеми: надмірну залежність місцевих бюджетів від загальнодержавного ПДФО (57,2% податкових надходжень у 2025 році); слабку роль майнового оподаткування через неринкову базу та значні пільги; високу частку міжбюджетних трансфертів (27,7% доходів); значні регіональні диспропорції (сільські громади на 34,8% залежать від трансфертів); низьку частку місцевих податків у ВВП (1,54% у 2025 році); обмежену податкову автономію органів місцевого самоврядування; значний податковий борг (понад 760 млн грн в Одесі); високий рівень тінізації економіки (28–30% ВВП). Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу та системних реформ.
 7. Узагальнення зарубіжного досвіду (Польщі, Німеччини, Франції, Швеції, Великої Британії) дозволило виокремити ключові напрями, які можуть бути адаптовані в Україні: перехід до оподаткування нерухомості на основі вартості (ринкової, кадастрової або орендної) замість площі; розширення податкової автономії органів місцевого самоврядування (право самостійно встановлювати ставки та запроваджувати додаткові збори); запровадження стимулюючих механізмів горизонтального вирівнювання, які не нівелюють зусилля громад з нарощування власної податкової бази; диверсифікація місцевих зборів; забезпечення прозорості бюджетного процесу та прямого зв'язку між сплатою податків і якістю публічних послуг.
 8. На основі проведеного аналізу обґрунтовано напрями вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні за кількома функціональними сферами: інституційно-правові (розширення податкової автономії органів місцевого самоврядування, удосконалення механізмів міжбюджетного вирівнювання, стабілізація податкового законодавства); фіскальні (реформування майнового оподаткування з переходом на вартісну базу, осучаснення нормативної грошової оцінки земель, диверсифікація місцевих зборів); адміністративні (цифровізація адміністрування, посилення контрольної-перевірочної роботи, спрощення

списання безнадійного боргу, інституційне зближення адміністрування та отримувачів податків); соціально-економічні (детінізація економіки, посилення зв'язку між оподаткуванням і якістю публічних послуг, адаптація системи до функціонування в кризових умовах).

9. Реалізація запропонованих напрямів дозволить досягти кількох ключових результатів: суттєвого підвищення фіскальної ефективності місцевих податків (за експертними оцінками, перехід до оподаткування нерухомості на основі вартості здатний збільшити надходження майнових податків у 2–3 рази); розширення податкової автономії місцевої влади, що забезпечить громадам більшу гнучкість у формуванні доходної бази та зменшить залежність від трансфертів; підвищення рівня добровільної сплати податків через прозорість бюджетного процесу та прямий зв'язок між оподаткуванням і якістю публічних послуг; наближення української системи місцевого оподаткування до європейських стандартів, що є важливим кроком на шляху євроінтеграції.
10. В умовах воєнного стану реалізація запропонованих напрямів має бути поетапною. На першому етапі (в умовах воєнного стану) доцільно зосередитися на заходах, які не потребують значних фінансових витрат: цифровізація адміністрування, списання безнадійних боргів, посилення координації між ДПС і місцевою владою. На другому етапі (після завершення активної фази бойових дій) — перейти до створення єдиного реєстру нерухомості, проведення масової оцінки та осучаснення НГО земель. На третьому етапі (в умовах сталого економічного зростання) — реалізувати повномасштабну реформу майнового оподаткування з переходом на вартісну базу та розширення податкової автономії місцевої влади.

Таким чином, проведені дослідження підтвердило, що система місцевого оподаткування в Україні потребує подальшого реформування. Незважаючи на досягнутий прогрес у напрямі фінансової децентралізації, фіскальний потенціал місцевих податків залишається значною мірою нереалізованим. Використання запропонованих у роботі рекомендацій сприятиме підвищенню фінансової спроможності територіальних громад, зміцненню їхньої фіскальної автономії та

створенню надійного підґрунтя для соціально-економічного розвитку регіонів у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
5. Державна податкова служба України. Звітність про надходження податків і зборів до бюджетів за 2020–2025 роки <https://tax.gov.ua>.
6. Андрущенко В. Л. Податкова система України : підручник / В. Л. Андрущенко. — Київ : КНЕУ, 2019. — 336 с.
7. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. — Київ : НІОС, 2020. — 416 с.
8. Єфименко Т. І. Фіскальне регулювання економічного розвитку / Т. І. Єфименко // Фінанси України. — 2021. — № 3. — С. 7–22.
9. Кравченко В. І. Фінансова децентралізація в Україні: стан та перспективи / В. І. Кравченко // Регіональна економіка. — 2021. — № 2. — С. 56–67.
10. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : підручник / О. П. Кириленко. — Тернопіль : Економічна думка, 2020. — 480 с.
11. Міністерство фінансів України. Інформація про виконання державного та місцевих бюджетів за 2020–2025 роки <https://mof.gov.ua>.
12. Крупка М. І. Фінансово-правове регулювання місцевих податків в Україні / М. І. Крупка // Науковий вісник Ужгородського університету. — 2021. — № 2. — С. 45–52.
13. Лютий І. О. Податкова політика в умовах децентралізації влади / І. О. Лютий // Фінанси України. — 2020. — № 8. — С. 34–48.
14. Опарін В. М. Фінансова система України : теоретико-методологічні аспекти / В. М. Опарін. — Київ : КНЕУ, 2019. — 368 с.

15. Державна казначейська служба України. Звітність про виконання бюджетів за 2020–2025 роки <https://treasury.gov.ua>.
16. Соколовська А. М. Податкова система України в умовах євроінтеграції / А. М. Соколовська // Економіка України. — 2022. — № 1. — С. 23–39.
17. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт України за 2020–2025 роки <https://ukrstat.gov.ua>.
18. Федосов В. М. Бюджетна система України : підручник / В. М. Федосов, С. І. Юрій. — Київ : ЦУЛ, 2021. — 528 с.
19. Чугунов І. Я. Бюджетна політика в умовах воєнного стану / І. Я. Чугунов // Фінанси України. — 2022. — № 5. — С. 7–22.
20. Юрій С. І. Бюджетна система України / С. І. Юрій, В. М. Федосов. — Київ : ЦУЛ, 2021. — 528 с.
21. Кучерявенко Н. Ю. Податкове право України : підручник / Н. Ю. Кучерявенко. — Харків : Право, 2020. — 568 с.
22. Звіт про виконання бюджету Одеської міської територіальної громади за 2022 рік — Офіційний сайт Одеської міської ради. <https://omr.gov.ua>.
23. Звіт про виконання бюджету Одеської міської територіальної громади за 2023 рік — Офіційний сайт Одеської міської ради. <https://omr.gov.ua>.
24. Звіти про виконання бюджету Одеської міської територіальної громади за 2024–2025 роки — Офіційний сайт Одеської міської ради. <https://omr.gov.ua>.
25. Оніщик Ю. В. Адміністрування місцевих податків в Україні / Ю. В. Оніщик // Фінансове право. — 2021. — № 4. — С. 34–41.
26. Державна служба статистики України. Статистичні дані щодо податкових надходжень місцевих бюджетів <https://ukrstat.gov.ua/tax>.
27. Бечко П. К. Податкові надходження як індикатор стану місцевої економіки / П. К. Бечко // Економічний аналіз. — 2020. — № 3. — С. 78–86.
28. Дем'янишин В. Г. Теоретико-методологічні концепції фінансової децентралізації / В. Г. Дем'янишин. — Тернопіль : ТНЕУ, 2019. — 312 с.
29. Європейська хартія місцевого самоврядування : ратифікована Законом України від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

- 30.Сментина Н. В. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його використання в Україні / Н. В. Сментина // Вісник ОНЕУ. — 2022. — № 6. — С. 45–58.
- 31.Гончаренко О. М. Фіскальна децентралізація в країнах Європейського Союзу / О. М. Гончаренко, Н. В. Сментина // Фінанси України. — 2021. — № 10. — С. 56–72.
- 32.Величко Г. О. Податкова децентралізація в Україні / Г. О. Величко. — Одеса : ОНЕУ, 2022. — 184 с.
- 33.Слатвінська М. О. Міжбюджетні трансферти в системі місцевих фінансів / М. О. Слатвінська // Фінанси України. — 2021. — № 7. — С. 62–78.
- 34.Офіційний сайт Державної податкової служби України <https://tax.gov.ua>.
- 35.Офіційний сайт Міністерства фінансів України <https://mof.gov.ua>.
- 36.Офіційний сайт Державної казначейської служби України <https://treasury.gov.ua>.
- 37.Офіційний сайт Одеської міської ради <https://omr.gov.ua>.
- 38.Величко Г. О., Сментина Н. В. Місцеві фінанси в умовах децентралізації : навчальний посібник / Г. О. Величко, Н. В. Сментина. — Одеса : ОНЕУ, 2023. — 256 с.
- 39.Крисоватий А. І. Податкова система України : підручник / А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк. — Тернопіль : ТНЕУ, 2021. — 512 с.
- 40.Варналій З. С. Фінансова децентралізація в Україні: проблеми та перспективи / З. С. Варналій // Стратегічні пріоритети. — 2022. — № 1. — С. 15–28.